

A mit Nyugat-Európának London vagy Zürich jelent, azt jelentette a Közel-Keletnek Bejrút — mondotta nemrégiben egy bankártalálkozón, különös hangsúlyt helyezve a múlt időre az egyik vezető arab pénzügyi szakember.

Bejrútot valóban úgy tartották számon mind ez idáig, mint a tőkés világ egyik legfontosabb pénzügyi és kereskedelmi központját, az arab világ gazdasági kapuját. A több mint fél éve tartó zavargások, utcai harcok, ingatag tűzszünetek természetesen hatással vannak Libanon nemzetközi gazdasági szerepére, amely — a jelek szerint — egyre inkább elhalványul.

Csak hogy a térség nem maradhat pénzügyi és kereskedelmi központ nélkül. A bejrúti konszolidáció viszont még igen távolinak tűnik, s éppen ezért már megkezdődött a libanoni főváros gazdasági szerepének átvételére pályázó városok egymást túllícitáló versengése.

Béna gazdaság

Bejrút kiváló földrajzi fekvése, az évszázados kereskedői és pénzügyi gyakorlat, az idegenforgalmi létesítmények nagy száma és fejlettsége, valamint a minden igényt kielégítő távközlési hálózat olyan helyzetet biztosított a libanoni fővárosnak, hogy e tájakon hosszú évtizedekig nem akadt vetélytársa mint pénz- és kereskedelmi központnak. Egymás után telepedtek le a városban a nagy nemzetközi pénzintézetek fiókjai, valamint a multinacionális vállalatok leányirodái, termelőegységei. A nemzetközi tőke Bejrútot tekintette hűfőállásának, melyen keresztül eljuthat az arab világba.

Az 1973. októberi háborút követő olajáremelések még tovább erősítették az „Ezeregyéjszaka kapujának” pozíciót. Az olajtermelő arab államok ugyanis csaknem minden esetben bejrúti bankokon keresztül juttatták el olajdollárjait Nyugat-Európába és az Egyesült Államokba. Az olajeladásból származó dollármilliárdok elköltése is sok esetben Bejrút közvetítésével történt, hiszen, az „újgazdag” arab államok a libanoni fővárosban székelő képviselőket, leányvállalatokat keresztül adták fel rendelkezéseiket.

Nem kis szerepet játszottak per se ennek a központi szerepnek a létrejöttében a mindenkor libanoni kormányok intézkedései, melyek igen kedvező feltételeket kínáltak a nemzetközi tőke letelepedéséhez. Adókedvezmények, tőke-hazautalási lehetőség, és még számos előnyt nyújtó intézkedés érthető módon igencsak vonzóvá tette az amúgy is kellemes, világvárosi Bejrútot.

Ennek a paradicsomi állapotnak azonban most vége szakadt. A komoly harcok gyakorlatilag megbénították az ország gazdasági életét és mindinkább elriasztják a külföldi bankokat és vállalatokat. Jelenleg lehetetlen teljességében felmérni a károkat, de hozzávetőlegesen hater ezer iroda és gyár szüntette be tevékenységét. Egy részük romokban hever, sok közülük pedig más országba tette át székhelyét, illetve tevékenységét.

Egyes becslések szerint a harcok eddig 100 millió dollárnyi kárt okoztak az országnak, s a megbénult gazdasági életnek több évre van szüksége a talpraálláshoz. (Az üzleti kapcsolatok nagy része megszakadt, a cégek egy ugyancsak jelentős része megszünt, a bankok csak órákra nyit-

nak ki esetenként, a telefon-, telex- és postai összeköttetés is bizonytalan.)

Az országban jelentősen visszaesett az ipari termelés, üresen állnak a máskor turistákkal zsúfolásig megtelt szállodák, az infláció pedig lassan eléri a 30 százalékot.

A nemzetközi tőke viszont nem olyan türelmes, hogy több évig várjon az új konszolidációra, különösen nem olyan időszakban, amikor az olajtermelők ontják a nagy volumenű megrendeléseket.

Nyugati gazdasági körök véleménye szerint az olajexportáló arab országok néhány éven belül komoly pénzügyi nehézségekkel fog-

BEJRÚTI UTCAKÉP A HARCOK ELŐTT

A polgárháború gazdaságilag is fémérhetetlen károkat okoz

nak szembenézni, ugyanis bevételeik fokozatosan csökkennek. Az energiatakarékossági intézkedések, a hazai kutatások meggyorsítása és nem utolsósorban az atomenergia előtérbe kerülése csökkenti majd az arab olaj iránti igényt Nyugaton.

Az elmúlt két évben az olajtermelő országok oly mértékben költekeztek, hogy — Szaúd-Arábia kivételével — már jó előre lekötötték pénzügyi tartalékaik jelentős hányadát. Így aztán — vélik a fejlett tőkés országok gazdasági szakemberei — évtizedünk végére ezek az országok már kénytelenek lesznek hiteleket igénybe venni gazdaságfejlesztési célkitűzéseik megvalósításához!

Nyitott ajtó

Néhány hónappal ezelőtt megkezdődött a nemzetközi tőke kivonulása Libanonból, s az ingatag belpolitikai helyzet következtében az áttelepülés üteme fokozódik. Több nemzetközi bank és vállalat megszüntette libanoni tevékenységét, dolgozóit a környező országokba — Egyiptom, Irán, Törökország, stb — irányította át, hogy onnan folytassák a közel-keleti üzleti tevékenységüket. A térség arab országainak többsége kampányt kezdett, hogy odacsalogassa a külföldi tőkét, s átvegye Bejrút szerepét.

Egyiptomban — az International Herald Tribune szavaival élve — a „nyitott ajtó” politikáját várják a beruházások és a gazdasági élet fellendülését. A külföldi cégek az ország legnagyobb előnyének a hatalmas belső felvevőpiacot tekintik, ahol bőven áll rendelkezésre munkaerő is. Kairóban jelenleg mintegy harmincöt külföldi pénzintézet tevékenykedik. Mindez azonban még nem

Libanon

Tényleg süllyed a hajó?

Monopóliummenekülés

Vetélytársak viadala

ke befogadására — a kormány is szorgalmazza a főváros kereskedelmi központtá való fejlesztését. Nagy előnye a városnak, hogy olcsó, összeköttetése a külvilággal viszonylag jónak mondható. Egy új törvény értelmében az Ammanban képviselőket alapító külföldi vállalatok jelentős kedvezményekben részesülhetnek: a leányvállalatok adómentesen exportálhatnak, a külföldi cégek bármilyen valutában számlát nyithatnak és ezek felett szabadon rendelkezhetnek, a profitokat hazautalhatják (repatriálhatják). Az új törvény érthető módon vonzza is a külföldi tőkét, amely akkor érzi igazán jól magát, ha minél kevésbé szorítják korlátok közé — különösen anyagi vonatkozásokban.

Nem maradt hatástalan az új törvény meghozatala, amit az is bizonyít, hogy eddig csaknem tíz vállalat telepítette át területi irodáját Bejrútból Ammanba, és több tucat cég komolyan foglalkozik ezzel a gondolattal.

A versengés tehát még folyik, a pillanatnyi helyzet szerint Jordánia előnyre tett szert vetélytársaival szemben. Egyelőre azonban nem valószínű, hogy bármely szorítóba lépett ország rövid időn belül azonos értékű helyettesítője lehet Libanonnak. Inkább átmeneti konjunktúráról lehet szó, ugyanis Bejrút nem tett le régi pozícióinak visszaszerzéséről.

Lehúzott redőnyök

A kényszerből áttelepülő pénzintézetek és vállalatok titokban pedig a mielőbbi visszatérésben reménykednek, ma még nehezen tudják elképzelni, hogy a térségben Bejrútnak akadhat egyenrangú vetélytársa.

Talán ez is oka annak, hogy nem mindenki menekült el a „süllyedő hajóról”, számos külföldi érdekltség úgy döntött, hogy a nehéz körülmények között is megkísérli tevékenységének folytatását, vagy inkább lehúzott redőnyökkel várja a jobb időket.

A libanoni polgárháború újabb s újabb hullámai nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is fémérhetetlen károkat okoznak az országnak és bizonyos mértékig az arab világnak. A külföldi tőke letelepedéséért folyó versengés késleltetheti az arab országok számára oly fontos gazdasági együttműködést, ugyanakkor erősíti — a kedvezménynyújtási versenyen keresztül — a külföldi, mindenekelőtt az amerikai tőke terjeszkedését, befolyását.

GONDA GYÖRGY—
LÖRINCZE PÉTER

Szerszámgép, méz, cipő

Forgalom: hetvenmillió font

Megállás a dolomitbányánál

Egy nap három távirat Budapestről, mindhárom Vauxhall, pontosabban General Motors ügyben érkezett a londoni magyar kereskedelmi kirendeltségre. „Igaz, hogy a General Motors amerikai cég s most vele állapodott meg a magyar fél, a MOGÜRT — de erről a megállapodásról itt Londonban is tárgyaltunk a kirendeltség aktív közreműködésével, a magyar árut pedig angliai gyár, a Vauxhall autógyár veszi át” — mondják Londonban.

Valóban, ha első pillantásra magyar-amerikai üzletkötésnek is látszik az, aminek ez a lényege: Győr tízezer teherautó-hátsóhidat gyárt és küld a Vauxhallnak nem kevesebb mint tizenkét millió dollár (5,6 millió angol font) értékben a következő években — a londoni magyar külkereskedők angol-magyar üzletként tartják számon. Az egyik távirat egyébként azt tartalmazza (a General Motors „európai főhadiszállásának” egyik embere küldte): „Aláírtuk az első általános szerződést a GM és Kelet-Európa között.” Mert nemcsak a hátsó hidak szállításáról megkötött megállapodás aláírása történt meg Budapesten azon az 1975. novemberi napon, hanem egy vele egyszerre meg tárgyal, és azzal szorosan összefüggő kereskedelmi együttműködési szerződés szövege alá is oda került a két fél aláírása.

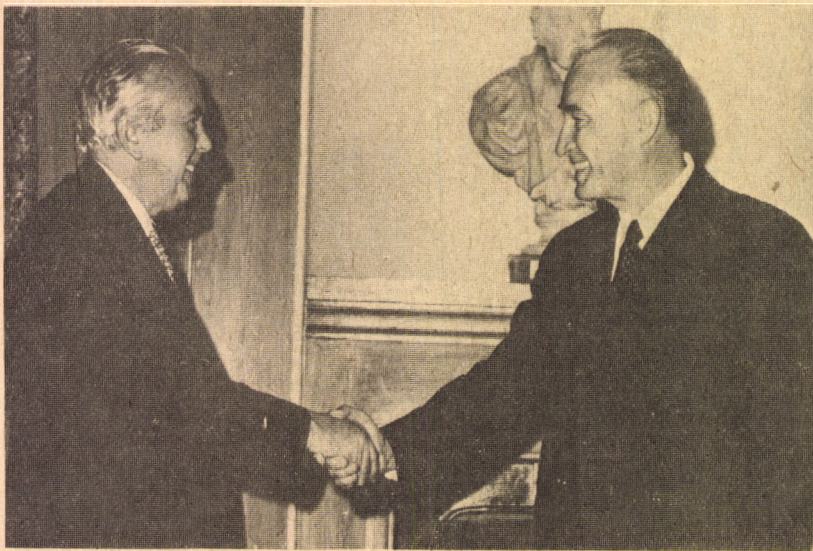
A problémák körei

A szerződés aláírásának napján elsősorban a külkereskedő szerepéről, a gazdasági diplomata munkájáról beszélgettünk az Eaton Place egyik házában, a magyar kereskedelmi kirendeltség épületében. (A ház még a „nagy osztozás” idején, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után került a magyar állam kezébe, az az igazság, hogy bizony már kinőtte a képviselőt, valamivel nagyobb, talán modernebb otthonban könnyebb lenne a munka.) Minden magyar kereskedelmi kirendeltségnek megvan a maga kialakult munkarendje, a vezetők munkastílusa különböző lehet; túl az általános, minden országra érvényes elveken, abban sem kötelező az egyetértés, hogy milyen legyen a „gazdasági diplomata”, azaz a kirendeltségi dolgozó felkészültségében az arány kereskedelmi készség és speciális, például mérnöki, műszaki szakértelem dolgában. Van, akinek az a véleménye: az üzleti életben oly fontos kapcsolatteremtési készsége, a jól eladni tudás (vagy talpraesett vásárlási készsége) az első. Mások úgy vélekednek: a tu-

gyorsan és helyesen reagálni a megrendelő hirtelen döntésére: most majd a további konténereket nem az eddigi címekre, hanem Japánba küldje a magyar gyártó vállalat...

Ismerni kell a londoni kirendeltségen a magyar asztalosipari kapacitást, hogy hasznos tárgyalást folytathasson a kirendeltség azzal a londoni céggel, amely kisbútorokat kíván rendelni nálunk — mintadarabokat, rajzokat ő ad, a mi feladatunk a pontos szállítás.

Úgy kell tárgyalni a Telerenters céggel — és a hazaiakkal! —, hogy a tízezer darab fekete-fehér tévékészülékre feladott londoni

DR. BIRÓ JÓZSEF HAROLD WILSON BRIT KORMÁNYFŐVEL

A kereskedelem kétirányú közlekedést tétel fel

dományos-technikai forradalom gyorsuló sodrása azt is jelenti, hogy a külkereskedőnek olyan alapos szakismerettel kell rendelkeznie a cége által forgalomba hozott vagy vásárolt áruk területén, hogy ahhoz egy-két más diplomát is meg kell szerezni a közgazdasági mellett... S ha ezt az igényt sokan túlzottnak is tartják, mégis tény, hogy az Angliában dolgozó kereskedelmi kirendeltség húsznál kevesebb dolgozója között nem egy van, akinek mérnöki diplomája is van és a gépet, berendezést, amit angol üzletfeleknek ad el, vagy segít eladni, nemcsak mint árut ismeri...

Annyi bizonyos: a londoni magyar külkereskedőknek is fölöttébb sokféle területen kell teljes biztonsággal mozogni, gyorsan (és legtöbbször egyedül, a hazaiak teljes felhatalmazásával) dönteni igen jelentős összegű üzletkötések ügyében is.

Ha csak az elmúlt néhány hónapban felbukkant kérdések, ügyek közül válogatunk, kiderül: a hozzáértést, tájékozódási és döntési készséget követelő problémák köre szinte nem határolható körül.

Hiszen ennek a néhány embernek — pontosabban a szakterület gazdájának — kell megfelelnie a reklamáló angol vásárlónak, miért történt az, hogy 120 tonna valóban jó minőségű, felezett-magozott szilvabefőttöt rossz címkével láttak el (a címke egész szilvát hirdet) — így az áru kevésbé és csak olcsóbban értékesíthető. Ismerni kell nemcsak az Angliába alumínium konténert szállító Magyar Hajó- és Darugyár gondját, hanem azt is, milyen cég is a Sea Containers Atlantic Limited bermudai vállalat. Tudnia kell az illetékesnek, hogy ez az amerikai tőkével dolgozó, londoni irodával rendelkező üzletfél csak adózási okokból bermudai; tudnia kell

megrendelést úgy szállítsa a magyar cég, hogy jövőre újabb tétel indulhasson útnak Budapest-London vagy Székesfehérvár-London irányba. (Egy adalék a kereskedő vagy mérnök vitához: egy angol cég megkérdezte a kirendeltség illetékes emberét, be tudná-e mutatni, működés közben a Tünde márkájú hordozható tévékészüléket. Amikor másnap a cég által kihívott angol műszaki ember, miután végignézte, végigkérdezgette a bemutatót, egy ideig nézegette a készüléket és tizennégy kifogást sorolt fel, a mérnöki diplomával is rendelkező magyar külkereskedő nyolc „hibapontot” azonnal megcáfolt, s a többről is megmondotta: nem hibáról, hanem arról van szó, hogy az angol szakértő még nem ismeri eléggé a készüléket.)

Kakaó és rizling

Nemcsak azt kell tudni, hogy ha az angol piacon ételt-italt el akarunk adni (márpedig ez a piac valóban nagy mennyiségben vásárol), akkor az angol étkezési szokásokat tisztelőtben kell tartani, hanem azt is, hogy csak nagyon vonzó csomagolásban, hosszú esztendőknél át teljesen azonos minőségben érkező áru nyerheti meg a vevő tetszését. Tudnia kell, hogy nemcsak a magyar bor jó, hanem még a világpiacra számos, valóban kiváló, miénket a versenyben esetleg hátrább utasítani képes borfajta — ráadásul annak a férfúnak, aki valamelyik angol italpultnál bort vásárol, nem sokat mond az, hogy „egerszólai olaszrizling”...

Értieni kell önhoz és kakaóhoz, cukorhoz és kávéhoz — hogy éppen csak négy olyan árurol beszéljünk, amelynek nemzetközi ke-

reskedelmi „támaszpontja” London. (Az árubizottságok angliai székhelye még annak az időnek nyilván eltörölhetetlen hagyatéka, amikor még, a „birodalmi időkben” a világkereskedelem igazán fontos üzletkötései csak azok voltak, amelyek a Cityben vagy a londoni árutőzsdék asztalainál, angol cégek szobáiban zajlottak.)

Ismerni kell még az amerikaiak által kitalált, de már nálunk is tanított gyorsolvasás egyáltalán nem rejtelmes mesterségét is — a Kávétanács nevű nemzetközi szervezet egyik legutóbbi ülése után a magyar külkereskedőknek valamivel több mint hat kilogramm anyagot kellett feldolgozni. Nem kávérol van szó, hat kilónál több jegyzőkönyvet, kimutatót, statisztikát, kiadványt, hat kilónál több papírra nyomtatott érdekes információt kellett átnézni. Egyébként: Londonban is naponta több órát kell újságot, folyóiratot, szaklapot, körlevelet, árjegyzéket olvasnia a kirendeltség dolgozójának.

Ismerni kell a magyar nyomdaipar lehetőségeit: a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat tavaly jóval több mint háromszázezer font értékű nyomdai bér munkát vállalt; nyilván sok-sok ezer angol kisgyerek és szülő örült azoknak a szép színes képeskönyveknek, amelyek magyar nyomdákban készültek. Tudni kell, hogy a magyar légfegyver minőségével elégedett az angol sportáru-kereskedelem, hogy egy-egy magyar jamfajta, a méz és az uborkakonzerv tisztas népszerűsége vívott ki magának. (A híres és drága Harrods áruház élelmiszerosztályán éppúgy ott van, mint más nagy cégek fiókjaiban — és még inkább ott lesz, ha a magyar vállalatok következetesebben dolgoznak azon, hogy ne csak ötkilós húskonzervet vagy egészen nagy üveg uborkát ajánljanak, hanem a kis doboz, kis üveg is ott legyen a piacon, még akkor is, ha a kis csomagolás esetében jobban növekszik az egy kiló árura jutó költség...)

Az esztendő számai

A magyar áru népszerűségét, kelendőségét fokozni — ez persze elsősorban a gyártó cég dolga. De azért a külkereskedelemben valószínűleg sohasem volt érvényes az a bizonyos „jó bornak nem kell céger” mondás és a kirendeltségeken dolgozó titkároknak, a Külkereskedelmi Minisztériumból kihelyezett szakembereknek, a vállalati kiküldötteknek, a kamarai kiküldötteknek — ilyen tisztség nem mindenütt, de Londonban van — egyformán dolguk, hogy a magyar ipar, mezőgazdaság és egyre inkább a szellemi készség, a magyar munka hírének-nevének öregbítésében is segítsenek.

„Azt szokták mondani, hogy Anglia más, teljesen más” — jegyzi meg mosolyogva Antal Péter Tibor, a londoni magyar nagykövetség kereskedelmi tanácsosa, a kirendeltség vezetője. — „Azt mondják, komplikált, bonyolult ország, hiszen itt balra hajts van, balra nyílik a kilincs, a bal oldalon van az autó volánja, más a mértékegység, nem a kiló. A különbség nem különbség. Még külkereskedők között is akad, aki nem nagyon kedveli ezért Angliát. De aki vette a fáradságot, hogy megtanulja és megértse a különbségeket, az mindjárt rájön: a legényesebb dologban nincs különbség, ugyanúgy kell üzletet csinálni, mint más országban. A

Az első hétköznapiak

Gazdasági mérleg

Alagutak a víz alatt

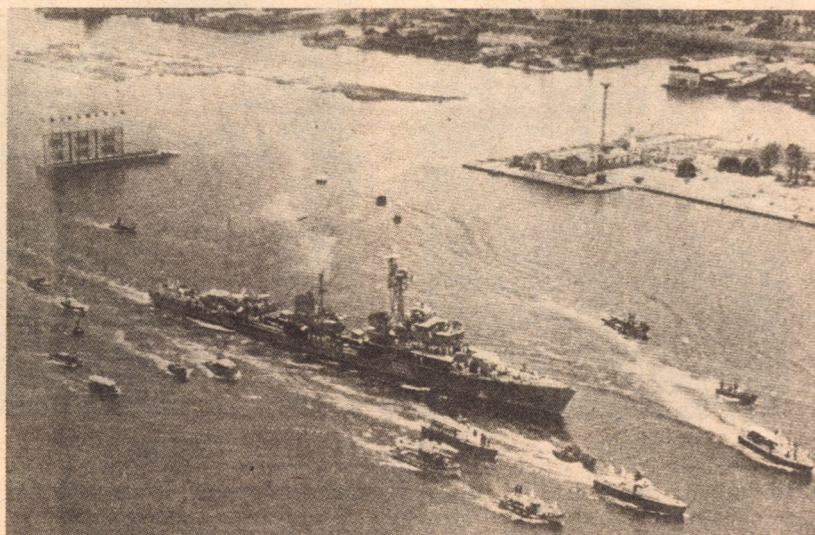
Nyolcéves kényszerpihenő után ismét a nemzetközi kereskedelem szolgálatába állt a világ egyik legfontosabb vízi útja, a Szuezi-csatorna. A nagyszabású ünnepsorozat után ismét megkezdődtek a 161 kilométer hosszú, 106 éves „tengerhajózási útóer” hétköznapijai, a csatornából újra csatorna lett. Sokan — elsősorban a nagy nemzetközi hajózársaságok — persze azt állítják, hogy a Szuezi-csatorna jelentősége a tengerhajózás szempontjából ma jóval kisebb, mint 1967 előtt volt. Tény, hogy az elmúlt nyolc évben a tengeri áruszállítás útvonalai megváltoztak éppen a csatorna zárva tartása miatt, de a mostani premier a nem távoli jövőben visszaállíthatja a „régit rendet”.

1966-ban — az utolsó közel-keleti békeévben — a Szuezi-csatornán 21 120 hajó haladt át, ebből 10 000 olajszállító tankhajó volt. Az 1966-ban áthaladó olaj és más teheráru a világ akkori tengeri teherforgalmának mintegy 14 százaléka volt. Az államosított csatornatársaságnak 250 millió dollár bevétele volt a hajók áthaladásából. Az 1967-es és 73-as közel-keleti háborúk tetemes kárt okoztak a vízi útnak. Hatalmas mennyiségű lösz, robbanóanyag került a Szuezi-csatorna medrébe, amely az évek folyamán mindinkább eliszaposodott. A harcok következtében súlyos károkat szenvedett három csatorna menti város is, Suez, Alexandria és Izmailia. (Érdemes itt megjegyezni, hogy egy ENSZ-felmérés szerint a vízi út használhatatlansága a világ-gazdaságnak hozzávetőlegesen 9 milliárd dollár kárt okozott.)

Régi út, új hajók

Az egyiptomi kormány határozata értelmében tavaly megkezdődött a csatorna tisztítása és mélyítése, hogy mielőbb ismét átadassanak a nemzetközi forgalomnak. A nemzetközi összefogással elvégzett munkálatok néhány hónap alatt ismét alkalmassá tették a Szuezi-csatornát hajók átbocsátására.

Időközben azonban a világkereskedelem kezdte „megszokni” a csatorna „hiányát”, és megpróbált alkalmazkodni az új helyzethez. Európa Ázsiával, valamint az Egyesült Államok keleti partvidékével folytatott tengeri kereskedelmének útvonala az afrikai kontinens kényszerű megkerülése miatt több ezer kilométerrel hosszabb lett. Ugyancsak jelentős többletköltséget és időt jelentett a közel-keleti olaj eljuttatása Nyugat-Európába vagy az USA-ba. A nagy tételben való szállítás azonban ellensúlyozta, azaz eltüntette

LÉGI FELVÉTEL A SZUEZI-CSATORNÁN HALADÓ HAJÓKRÓL, 1975 JÚNIUS
1982 után már a szuperszállítók is áthaladhatnak a vízi úton

a hosszabb útvonalak okozta többletkiadásokat.

Egyebek között a Szuezi-csatorna lezárása — és nem kis mértékben a világ kőolajérvényének növekedése — következtében indult meg az óriás tankhajók (szupertankerek) és a konténerszállító vízi járművek sorozatgyártása. A 200–500 000 tonna befogadóképességű olajszállító igénybevétele tulajdonképpen ma már a hosszabb útvonal igénybevétele is gazdaságosabb, mint a Szuezi-csatornán való áthaladás. Annál is inkább, mivel a csatorna jelenleg legfeljebb 70 000 tonna befogadóképességű hajókat tud átengedni.

Természetesen az egyiptomi kormány sem hagyja figyelmen kívül a világ hajóparkjának az utóbbi években bekövetkezett változásokat. Ezért már kidolgozták a Szuezi-csatorna bővítésének hétéves tervét. Eszerint olyan mértékben szélesítik és mélyítik ki a csatornát, hogy azon majd a legnagyobb, legkorszerűbb teherszállítók is áthaladhassanak. A korszerűsítési munkák költségeit mintegy egymilliárd dollárra becsülik. (Összehasonlításképpen: a csatorna mostani rekonstrukciója, megtisztítása 70 millió dollárba került.) A bővítési munkálatokhoz szükséges tőkét Egyiptom több országtól — köztük Japán, az olajtermelő arab államok — veszi fel hitel, illetve kölcsön formájában.

Használat és gazdaságosság

Nemrégiben jelentették be Kairóban, hogy a bővítési munkálatokkal párhuzamosan öt alagutat létesítenek a csatorna alatt. Az első építéséhez a csatorna megnyitását követő napon már hozzá is fogtak. Az alagút Suez városát köti majd össze a Sínai-félsziget-

tel. 45 méter átmérőjű lesz, belsejében vasúti síneken és autópályán kívül vízcsövek is vezetnek majd. A szuezi alagutat követően víz alatti átjárót építenek még Port Saidnál, a Keserű-tavaknál, Kantaránál és Izmailiánál. A tervek szerint egy-egy alagút — melyek legfontosabb feladata a vízszállítás lesz a Sínai-sivatag termővé tételéhez — építése két évig tart.

Újdonságnak számít az is, hogy a dollár iránt megrendült bizalom következtében a csatornahasználati díjakat nem USA-valutában, hanem a sokak által a jövő „világpénzének” tartott SDR-ben (Különleges Lehívási Jogok) állapítot-

lia és nem utolsósorban a tengerparttal rendelkező arab államok kikötőinek forgalmát.

A közel-keleti olaj egy részét a Szuezi-csatornán szállítják, de a nagyobb mennyiség továbbra is körülhajózza majd Afrikát a szupertankereken. Az épülő Szuezi-Alexandria kőolajvezeték azonban lehetővé teszi a kőolaj rövidebb úton való eljuttatását Nyugat-Európába. A Perzsa-öbölből érkező hatalmas kőolajszállítók rakományát Suez városánál majd vezetékre „teszik át”, Alexandriában pedig a „fekete aranyat” ismét tankhajókba fejtik át, és így az olaj a csatorna megkerülésével ki-juthat a Földközi-tengerre.

A SUMED lehetőségei

A SUMED vezeték tehát elsősorban a csatorna kibővítési munkálatai idején tölt majd be fontos kisegítő szerepet. 1982 után — amikor már a szuperszállítók is áthaladhatnak a vízi úton — a vezetékrendszer kapacitásnövelő szerepet tölt majd be.

A szuezi premierrel kapcsolatban a nagy tőkés biztosítótársaságok felhívták ügyfeleik figyelmét az esetleges háborús veszélyre. Az angol Lloyd's biztosítótársaság szerint a Szuezi-csatornát használó hajóknak sokkal magasabb biztosítási díjat kellene fizetniük, mint más vizeken. Hasonló véleményt nyilvánított több más biztosítótársaság is. Mivel a csatornán való áthaladás teljesen biztonságos, a nyugati biztosítók ilyen megnyilatkozásai jogos felháborodást váltottak ki az arab államokban. (A háborús kockázati biztosítás ugyanis nem kis mértékben emeli a szállítási költségeket.) Hosszas tárgyalások után sikerült elérni, hogy a hangadó angol biztosítótársaságok a háborús kockázati felárat az 1967 előtti felére (!) mérsékeltek.

Többé-kevésbé nyitott kérdés még az izraeli rendeltetésű áruk áthaladása a csatornán. Kairó nem zárja ki annak lehetőségét, hogy izraeli árukat szállító hajók áthaladhassanak a vízi úton, „ha Izrael további bizonyosságot tesz békés szándékairól”. Ami az izraeli hajók áthaladását illeti: Szadat elnök egy nyilatkozatában kijelentette, hogy ebben a kérdésben csak a genfi békekonferencia dönthet.

A Szuezi-csatorna újramegnyitása természetesen nem hozhat azonnal jelentős változásokat a nemzetközi kereskedelemben, illetve annak tengeri útvonalaiiban. Az amúgy is kapacitásfelesleggel rendelkező tőkés hajózársaságok számára egyelőre jövedelmezőbb az Afrikát megkerülő útvonal. Az áruk eladói és vásárlói azonban saját érdekeiket tartják szem előtt és nem a hajózársaságokét. A fuvarozatók — bizonyos mértékig a kőolaj-fuvarozatók is — felmérések szerint fokozatosan visszatérnek majd az 1967 előtti útvonalakhoz, feltéve, hogy a nagy hajócégek nem csökkentik még tovább az „afrikai tarifát”.

Hosszabb távon — különösen 1982 után — a Szuezi-csatorna minden bizonnyal visszanyeri régi jelentőségét. Az UNCTAD szerint a kereskedő nemzetek évi 1,7 milliárd dollárt takaríthatnak meg a vízi út újbóli megnyitásával. (Ennyire teszik a hajózársaságok várható veszteségét is.)

Egy biztos: a Szuezi-csatorna újramegnyitásával további lehetőségek nyílnak a világkereskedelem fejlődésének fokozására.

GONDA GYÖRGY—
LÖRINCZE PÉTER

A novemberben függetlenné váló Angola belső fejlődése az utóbbi hónapokban szinte Bertolt Brecht egyes darabjainak dramaturgiáját követi: ugyanazok a szereplők jelenetről jelenetre ellentétes szerepekben lépnek elének.

Január 15.: A portugáliai Alvorban megállapodás születik a három felszabadítási mozgalom, az MPLA (Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom), az FNLA (Angolai Nemzeti Felszabadítási Mozgalom) és az UNITA (Nemzeti Unió Angola Teljes Függetlenségéért), valamint a portugál kormány között. Március vége: Véres összecsapások Luandában és más városokban a haladó MPLA és a jobboldali FNLA erői között. Március 28.: Luandában újabb megállapodás a három felszabadítási mozgalom és a portugál hatóságok között. Május—június: Már-már polgárháborús méreteket öltő összecsapások — kisebb szünetekkel — egyrészt az FNLA és az MPLA, illetve helyenként az UNITA és az MPLA erői között. A halottak száma ezernél is több, vagy éppen több ezer.

Hárman egymás közt

Június 21.: Kenyatta elnök közvetítése nyomán Nairobótól 130 kilométerre, Nakuru városában — azaz semleges kenyai területen — egyhetes kötélhúzás után ismét megegyeztetést írnak alá a három angolai szervezet vezetői. Agostinho Neto, az MPLA, Holden Roberto, az FNLA elnöke és Jonas Savimbi, a mintegy középen álló és ugyanakkor bizonyos gyarmati tökéscsoportok támogatását is élvező UNITA vezetője baráti öleléssel ünneplik az újabb megállapodást, amely, akárcsak az előző, előírja az ellenségeskedések befejezését, a foglyok szabadon bocsátását, a közös fegyveres erő létrehozását.

Azt, hogy a nakurui kibékülés tovább tart-e, mint az alvori vagy luandai, természetesen csak az idő mondhatja meg; maguk az angolai realitások azonban mindenképpen a függetlenség békés előkészítését tennék szükségessé.

Paulo Jorge, az MPLA egyik vezetője a Kenyában aláírt egyezményt kommentálva ezt úgy fogalmazta meg, hogy a három mozgalom vezetői felismerték: „megértésre vannak ítélve”. A haladó angolai politikus így foglalta össze az elmúlt hónapok tanulságait: „Az alvori egyezményeket egyes aláírók nem tartották tiszteletben. Az így kirobant fegyveres, polgári áldozatokat is követelő konfliktusok gyökere az FNLA stratégiájában és magatartásában rejlik. Ez a szervezet, amikor kitűnt, hogy nem élvez népi támogatást, erővel akarta megszerezni a hatalmat. Az MPLA nem szorítkozhatott örökre a védekezésre. S tanúi lehettünk annak, hogy szétfoszlott az FNLA katonai erejének mítosza.”

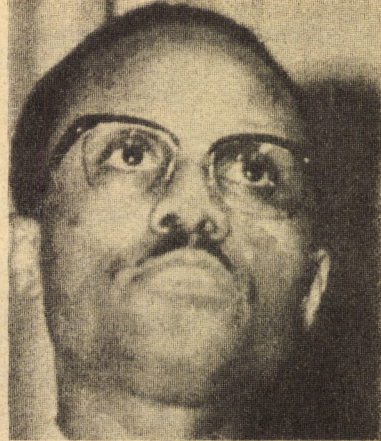
Paul Jorge nyilatkozata jelzi tehát a stabilitás új elemét. Az angolai hatalmi képletet ugyanis a legutóbbi harcokig az a már közhelyszámba menő séma testesítette meg, hogy míg az MPLA rendelkezik a legjelentősebb szervezett tömegekkel, élvezi — különösen a főváros térségében — a legodaadóbb politikai támogatást, addig a katonai fölény Holden Roberto szervezetéé, s Angolában végül is az fog felülkerekedni, aki a legtöbb fegyverest sorakoztathatja fel.

A május—júniusi harcok viszont bebizonyították, hogy az olyan elsőrendűen politikai jellegű küzdelemben, mint aminő most Angola jövőjéért kibontakozott, az erővonalak sokkal bonyolultabbak. Nyilvánvalóan nem Holden Roberto szándékai változtak meg, sokkal inkább a helyzet.

Ami az FNLA vezetőjét illeti, egyáltalán nem rejti véka alá, hogy szemben áll egyrészt Agostinho Neto szervezetével, másrészt a portugál Fegyveres Erők Mozgalmával, már csak azért is, mert az rokonszenvet tanúsít az MPLA koncepciói iránt. Holden Roberto nyíltan kijelentette, hogy a füg-

NETO

HOLDEN

SAVIMBI

A három mozgalom vezetői „megértésre vannak ítélve”

getlenség kikiáltása után „Agostinho Neto el fog tűnni”.

Az FNLA vezetője azt sem titkolja, hogy hatalmi aspirációiban Peking támogatására számít. „Csapataimat — mondotta legutóbb a párizsi Le Monde-nak — teljes egészében a kínaiak képezik ki.” (A nyugati sajtó értesülései szerint a Zairében működő FNLA-táborokba még 1973-ban 119 kínai katonai instruktor érkezett, emellett Holden Roberto a fegyverek jó részét is távoli szövetségeseitől kapja.)

„Nagy tiszteletet érzek a kínaiak iránt és az iránt, amit megvalósítottak. Az FNLA jelmondata: »Saját erőnkre támaszkodni«, Maótól származik. A kínaiak feltevel nélkül segítenek nekem” — fejtegette a párizsi lap hasábjain az FNLA-vezető, akit láthatóan az sem zavart, hogy a kínai segítség nehezen minősíthető saját erőnek.

Nyitott kérdések

Az FNLA viszont nem csupán Peking, de — közvetetebb módon — az amerikaiak támogatását is élvezi, bár ezt vezetője tagadja. Emellett természetesen igen jelentős a Mobutu által nyújtott segítség. (Ennek súlyát, mint ismeretes, fokozza, hogy az FNLA támaszát képező bakongó törzs jó része Zairében él.) Jonas Savimbi ugyancsak főleg törzsi alapon szervezett UNITA-jának fő adója ilyen körülmények között az, hogy — bár jobbra áll az MPLA-tól — mindkét mozgalommal sikerült működő munkakapcsolatot kiépítenie, s így időnként közvetíthet viszáljukban.

A nakurui egyezmény nem változtatott azon az eddig ingatagnak bizonyult ideiglenes hatalmi struktúrán, amelyet az alvori egyezmény hozott létre: eszerint a függetlenség felé haladó Angolát a három mozgalom és a portugál hatóságok képviselőiből álló

Angola

A nagy játszma

A belharc kísértete

Portugál kockázatok

ideiglenes kormány irányítja, élén hármass elnökséggel. Vagyis: minden fontos intézkedéshez a három fél egyetértésére lenne szükség — ez eddig nem volt meg. Emellett egyes miniszterek tárcájukat mozgalmuk kizárólagos irányítása alá vonták.

Az eredetileg június 15-re ígért választási törvény kidolgozását Nakuruban július 15-re halasztották, ami ismét a lényegi kérdésekben való egyetértés megteremtésének gondjait tükrözi. A választások megtartása a függetlenség kikiáltásának előfeltétele, de — kérde a Le Monde —, vajon lehetővé teszi-e majd az FNLA az általa ellenőrzött északi területeken az MPLA választási propagandáját? Mindmáig több tehát a nyitott kérdés, mint a megoldott — de Nakuru nyomán legalább a fegyverek elhallgattak.

Az angolai színpad ugyanakkor elválaszthatatlan a portugál politika drámájától. A luandai fejlődés nem lehet közömbös és nem is az a haladó portugál katonai mozgalom számára, amely kétségkívül biztosítani igyekszik azt, hogy a függetlenné váló gyarmat ne váljon sem a neokolonializmus szabad vadászterületévé, sem újabb Kongóvá. Itt viszont a belső ellentmondás evidens: még a haladó célkitűzések érdekében sem engedheti meg magának az MFA, hogy hosszú ideig tartó és aktív szerepet vállaljon a volt „tengeren túli területen”, hiszen a portugál fasiszta rezsim fölötti győzelemnek egyik fő motorja a katonák vágya volt az afrikai háborúból való hazatérésre.

Egy Angolába irányított erősítés néhány tucat harcosa legutóbb rövid időre megtagadta a behajózást, ami persze lehetett szélsőséges csoportok agitációjának műve, de mindenképpen jelzi a szerepvállalás korlátait politikai téren — nem is beszélve az anyagiakról. A kényes és kikerülhetetlen döntések fokozhatják a liszaboni belpolitikai problémákat.

Másrészt a megnövekedett pol-

gárháborús veszély következtében egyre kisebb esélye van annak, hogy az angolai portugál telepesek tömegei a függetlenné váló országban maradnak. Jó részük már jelenleg is Luandába gyűlt össze, és ideiglenes táborokban él, hazatérési kérelmekkel ostromolva a kormányzatot. A Luanda—Liszabon légi hídon napi 500 érkezik közülük haza — jó részüknek azonban senkije sincs az „anyaországban”. A 600 ezer főnyi fehér kisebbségből eddig kétszázezren jelentkeztek, sőt több ezren közülük arra készülnek, hogy ha más mód nem nyílik, autókaravánnal kelnek át egész Afrikán.

Új „fekete lábúak”?

Miután az ő kezükben volt szinte minden gazdasági kulcspozíció, és ők rendelkeztek az infrastruktúra irányításához szükséges képzettséggel, hirtelen távozásuk a gazdasági káosz rémét idézi fel Angolában — de szinte elviselhetetlen gazdasági-politikai terhet ró az anyaországra is. Portugáliában ma is negyedmillió körül jár a munkanélküliek száma, nyilvánvaló, hogy újabb 200 ezer embert nem tud felszívni ez a gazdaság. Politikailag, akárcsak annak idején az algériai pied noirs, „fekete lábúak” tömegei Franciaországban, ezek az angolaiak is nyilvánvalóan a jobboldal táborát gyarapítják majd.

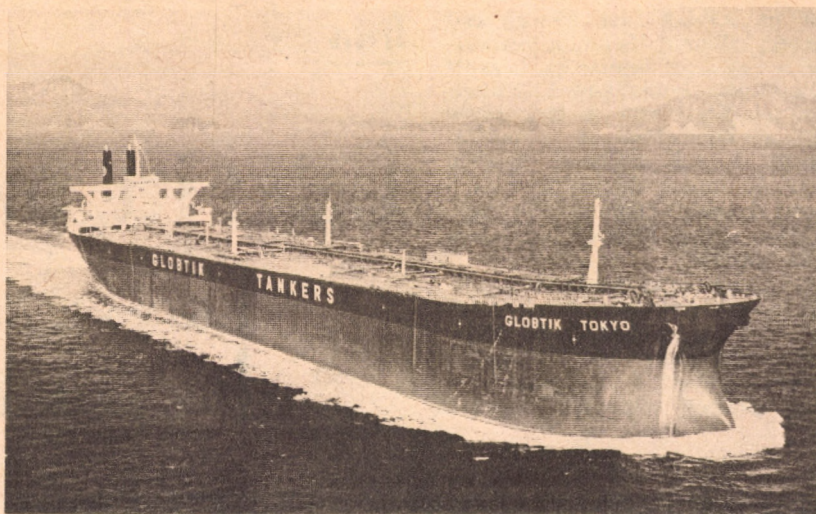
Ebben a helyzetben a nakurui megállapodás megvalósítása nyilvánvalóan mind Angolának, mind Portugáliának messzemenően érdeke — de nem feltétlenül érdeke azoknak a külső hatalmaknak, amelyek az afrikai ország óriási természeti kincsei fölötti ellenőrzést szeretnék biztosítani maguknak.

BARACS DÉNES

Fél gőzzel

Az olajflották

Nincs gyógyír?

A VILÁG LEGNAGYOBB TANKHAJÓJA: 477 000 TONNA

A Szezei-csatornát nem tudná igénybe venni

A nagy olajszállító hajók parancsnokai a nyílt tengeren szinte egy időben kapták az utasítást: csökkentsék felére a sebességet és húzzák az időt, amíg az eladók kétségbeesetten kutatnak vevők után. 1975 első hónapjaiban bekövetkezett, amire nem sokan számítottak: a vezető tőkésországokban viszonylag jelentős mértékben visszaesett a kereslet az olaj iránt. Egész Nyugat-Európában tele vannak a tartályok az eladatlannal olajtermékekkel, számottevően visszaestek a termelőknek feladott rendelések is. Mindez természetesen hatással van többek között a tengeri olajszállításra. nemkülönben az utóbbi években kifejlődött óriás tankhajók (szupertankerek) gyártására.

A szupertanker-hossz

Az 1967-es közel-keleti háború következtében lezárt Szezei-csatorna kiesése a világkereskedelemlátványai közül új helyzetet teremtett a tengeri szállítás történetében. Az eddigi, rövidebb útvonalakat az Afrikát megkerülő hosszabbak váltották fel. (A nagyobb távolság természetesen megnövelte a fuvardíjakat is, és ez bizonyos fokig tükröződött az importált termékek árában is.)

A csatorna lezárása különösen súlyosan érintette azokat az országokat, amelyek kőolajszükségletük nagyobb részét a Közel-Keletről ellátgitták ki. Tulajdonképpen a 60-as évek végén kezdett rohamosan fejlődni a több száz ezer tonna befogadóképességű tankhajók tervezése és építése. A megnövekedett fuvarköltségeket csak úgy lehetett csökkenteni, ha egyszerre nagyobb mennyiséget szállítanak a hajók a kényszerkerülőúton. A kőolaj vásárlóinak tehát elsőrendű érdeke volt az egységnyi olajtermékre jutó szállítási költség csökkentése, erre viszont csak a szupertankerek segítségével volt lehetőség.

Gyorsan kihasználta az új lehetőséget a hajóépítő ipar is. A japán, angol, skandináv és nyugatnémet hajógyárak szinte hónapok alatt kibővítették építőképességüket és ontani kezdték a 200—400, sőt 1973-ban már az 500 ezer tonna befogadóképességű „úszó városokat”. Vevő bőven akadt a hajókra, hiszen a szállítványozók megérezték, hogy az egyre növekvő olajigény nagy tömegben történő kielégítése busás profitot hoz.

A világ vezető hajógyárait az évtized fordulóján tehát bőségesen ellátták rendeléssel. Figyelembe véve a szupertankerek építésének 1—2 éves átfutási idejét, az iparág jövője igencsak fényesnek ígér-

kezett. Az 1973-as októberi közel-keleti háború utáni embargó és a már korábban beharangozott energiaválság csak tovább növelte a kőolaj- és kőolajtermékek iránti keresletet. Az olajimportra berendezkedett tőkésországok — Nyugat-Európa nagyobbik része, Japán és bizonyos mértékig az Egyesült Államok — természetesen a négyszeresére növekedett olajár mellett is kénytelenek fűtőanyag-szükségletüket behozatalból fedezni. Mind ez ideig tehát a tankhajó-tulajdonos vállalatok „fénykorukat” éltek, óriás hajók gyakorlatilag teljes kapacitással üzemeltek. Nem csökkentek a hajógyáraknak adott megrendelések sem.

A megnövekedett kőolajszámla azonban olyan megterhelést jelentett a vezető tőkésországok külkereskedelmi és fizetési mérlegére, hogy azok kénytelenek voltak takarékosági intézkedéseket elrendelni, különadókat kivetni, pótlólagos hazai erőforrások után nézni, ismét megnyitni a már korábban bezárt szénbányákat és feszítettebb ütemet diktálni az atomenergia hasznosítása terén. Az elrendelt intézkedések nem voltak eredménytelenek.

A fordulat és okai

Hollandia és Belgium 14, az NSZK 10, az USA 3,5, Japán és Olaszország pedig 2 százalékkal csökkentette tavaly olajbehozatalát. Gazdaságkutató intézetek előrebecslései az olajimport további csökkentésére számítanak az idén az úgynevezett ipari országokban. (Érdemes megjegyezni: az olajimport visszafogásának nemcsak az az oka, hogy a magas árak takarékosági intézkedéseket váltottak ki, hanem abban jelentős szerepet játszik a tőkés világban tapasztalható nagy fokú gazdasági visszaesés, a recesszió is.)

A kereslet csökkenése következtében természetesen növekedtek a készletek, a termelőknél és a fogyasztóknál felhalmozódott olajmennyiségek. Az OPEC eladásai már az 1975-ös év első hónapjában napi 27 millió barrelre (1 barrel = 159 liter) estek vissza a tavaly januári napi 30 millióval szemben. Szaúd-Arábia termelése például jelenleg napi 7,6 millió barrel, míg tavaly ilyenkor még naponta 8,3 millió barrelnyi olajat hoztak felszínre. Hasonlóan csökkent Irán és Kuvait termelése is. Mindent összevetve az OPEC-országok kapacitása és termelése közötti hézagot napi 11 millió barrellel becsülik. A szervezet tagállamainak márciusi csúcsértekezletén is megmutatkozott, hogy a kőolajkartell számá-

ra pillanatnyilag az olajfelesleg — tehát a kereslet és a kínálat egyensúlyának megbomlása — jelenti a legégetőbb problémát.

A kőolajfogyasztás visszaeséséről szóló statisztikák nagy riadalmat váltottak ki a tankhajóflottatulajdonosok és a hajóépítő gyárak körében. Érthető módon a rendelések csökkenését a termelőkön kívül a szállítványozók érzik meg legelőször. Kezdetben a fuvardíjak leszállításával próbálták ösztönözni a fogyasztó országokat rendeléseik újbóli növelésére, azonban ez a kétségbeesett akció sem járt sikerrel.

A tőkésországok tankhajóinak hordképessége, azaz együttes kapacitása mintegy 270 millió tonna. (Jellemző az olajszállító hajók volt építési boomjára, hogy a ma közlekedő tartályhajók 70 százalékát 1966 után bocsátották vízre!)

A jelenlegi helyzet következtében mintegy 20 millió tonnányi hajókapacitás áll kihasználatlanul, és előrejelzések szerint az idei év végére ez a szám 40 millió tonnára fog növekedni. Ez már csaknem 15 százalékos „üresjáratot” jelent.

A világ tartályhajópiacának kétségbeesett helyzetét Londonban azzal jellemzik, hogy mind több hajót adnak be „javításra”, ami gyakorlatban a leállítással egyenlő.

A csökkenő kapacitás-kihasználás és a kedvezőtlen kilátások miatt a nagy hajózársaságok egymás után vonják vissza megrendeléseiket, amelyeket még nem is olyan rég — a konjunktúra idején — tucatjával adtak a hajóépítő iparnak. Az olaj iránti kereslet csökkenésének tova gyűrűző hatásaként tehát egy újabb válság, az úgynevezett hajóipari válság alakult ki.

A londoni Financial Times adatai szerint 1974-ben a tőkésországokban 38 millió tonna hordképességű tartályhajókat építettek, de a lemondások következtében 30 millió tonna maradt „raktáron”. (Egy év alatt tehát a világ tartályhajóflottájának mintegy 11 százalékos bővülését hiúsította meg az olajpiac.) A hajóipari válság természetesen eltérő módon érinti a nagy hajóépítő nemzeteket.

A legsúlyosabb a helyzet a japán hajóépítő iparban — amely a korábbi konjunktúra hatására hatalmas beruházásokkal több új dokkot hozott létre — mert optimista becslések szerint is 5—6 millió tonna befogadóképességű építésre adott megrendelést vontak vissza a közelmúltban. Az angol hajógyárak sincsenek rózsás helyzetben. Eddig ugyanis 49 nagy kapacitású tartályhajó-megrendelés törlesztését voltak kénytelenek tudó-

másul venni. Svédország — a világ második legnagyobb hajóépítője — különösen nehéz idők elé néz, hiszen ez az iparág majdnem kizárólag szupertankhajók építésére szakosodott. (Az északi országok közül egyébként csak a finn hajóépítés jövője biztató, ugyanis a Szovjetunióval kötött szerződés értelmében 1976—80 között 1,2 milliárd rubel értékű hajószállításra kerül sor.)

A hajógyártás válságos helyzetére jellemző egyébként, hogy egyre növekszik a bontásra átadott hajók száma. Az utóbbi hónapokban az is nemegyszer megtörtént, hogy vadonatúj hajókat az átvétel után azonnal leállítottak. (A gyártók szempontjából ez még a jobbik eset, ugyanis a tulajdonos kifizeti a hajó teljes árát, míg a rendelés lemondása esetében csak a hajó értékéhez viszonyítva alacsony „büntetéspénzt” köteles fizetni.)

Az elmúlt hónapokban a kőolajtermelő arab államok úgy döntöttek, hogy fokozatosan kiépítik saját közös tankhajóflottájukat. Ezzel a döntéssel megcsillant a remény a tőkésországok nagy hajógyárai előtt a konjunktúra esetleges újbóli megindulására, hiszen várhatóan a csak korlátozott tankhajóépítő-kapacitással rendelkező olajtermelők a patinás, „nagy márkától” rendelik meg a tervezett flotta hajóit. (A kőolajtermelő arab államok már most gondoskodnak arról, hogy majdani tankhajóflottájuk ne legyen kihasználatlan. Olajszállítási szerződéseikben ugyanis kikötik, hogy előnyben kell részesíteni az arab tankhajókat más országok flottájával szemben.) Előzetes elképzelések szerint az arab tankhajók száma a jelenlegi 34-ről 70-re emelkedik majd 1978-ra.

A csatorna után

A Szezei-csatorna megnyitása előreláthatóan nem hoz majd komolyabb változást a tőkés hajógyártó és tengeri fuvarozó iparágban. Még ha az előrejelzésekkel ellentétben növekedne is a kereslet a „fekete arany” iránt, az óriás tankerek nem tudnák igénybe venni a csatornát, hiszen e vízi úton — mai méretei mellett — legfeljebb 70 ezer tonna befogadóképességű hajók haladhatnak csak át. (A csatorna fejlesztési tervei csak az évtized végére irányozzák elő a 150 ezer tonnás hajók átbo-csátását.)

A nagy befogadóképességű tartályhajók számára tehát továbbra is az afrikai kontinens megkerülése az egyetlen járható út. Egyelőre nem ismeretes még a megnyitandó fontos vízi út használati díja, de minden valószínűség szerint ez jóval magasabb lesz a korábbinál — tehát a kisebb szállítóhajók ottani áthaladásának gazdaságossága is nyitott kérdés.

A jelenleg nem kis gondokkal küszködő hajózási és hajóépítő társaságok számára némi vigaszt jelent, hogy az elmúlt tíz évben megkésztetődött a legfontosabb mezőgazdasági és ipari nyersanyagok tengeri kereskedelme. A nem olajjellegű cikkek tengeri szállítása a világkereskedelemlátványai bővülésével párhuzamosan tovább növekszik, tehát az egyéb szállítóhajók kihasználtsági foka a jövőben tovább nőhet. Ez viszont nem oldja meg az elmúlt években óriási költségekkel épült kőolajszállító mammothhajók növekvő kihasználtságának problémáját, még kevésbé gyógyír a hajóépítő ipart ért sebekre.

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

Harminchét alkalommal találkoztak mostanában nagy angol cégek vezetői és iráni üzletemberek. A megbeszélésekről kizárták az újságírókat, úgy tűnik viszont, hogy a nyugatnémet Spiegel megtudott valamit a tárgyalássorozatról. A hetilap tudósítója még azt is jelezte, hogy többnyire Manchesterben, majd egy London környéki előkelő szállodában folytak a megbeszélések.

Néhány nappal ezelőtt a szerződés létrejött. Az alapszerződés több mint 30 millió font sterlinges keretet jelent. Ennek ellenében az angol Babcock gépipari tröszt jelentős nyugatnémet részvénytulajdonát adott át Iránnak. A tárgyalásokat nyugatnémet cégek közötti megbeszélések előzték meg: a Frankfurter Bank, Kruppék és a Deutsche Bank is foglalkozott az üzlet dolgával, végül mégis Babcockkal jött létre az egyezmény.

Az iráni sah megbízottja, Ansari a Babcock cégnek, illetve a cég vezetőjének, Ewaldsennek tette a legkedvezőbb ajánlatot. Nagy együttműködési lehetőségek merültek fel: Babcockék a Kaspi-tenger melletti Neka környékén 600 millió márkás befektetéssel építhetnek egy óriás erőművet!

Babcock komoly kapcsolatokkal rendelkezik Nyugat-Németországban. És Irán elképzelése az, hogy a nyugatnémet—angol—iráni vonal a harmadik világ országaiban is fontos gazdasági alapokat tudjon kiépíteni. Úgy tűnik, hogy az iráni—nyugatnémet gazdasági együttműködés is egyre komolyabb, az eddiginél szorosabbá válhat. Az első lépés — mint emlékeztetés — az volt, hogy Irán átvette a Krupp művek részvényeinek 25 százalékát. Ezzel egyidejűleg Kruppék és az irániak közös céget hoztak létre, a tervek szerint Iránban és más országokban is tevékenykedni fog ez a vállalat. Most pedig, még mielőtt a Babcock-szerződés nyilvánosságra került volna, Kruppék „nagyfőnöke”, Berthold Beitz Teheránban járt, és úgy tűnik, tárgyalásain nagyon fontos döntéseket hoztak. Hatalmas összegekről van szó, az iráni—NSZK együttműködés elérheti a 3,4 milliárd márkát.

Az iráni üzletkötésekben már olyan jelentős amerikai cég is érdekelt, mint a Pan American légitársaság. Deficittel küzd, körülbelül 13 százalék évi vesztesége van. Ebbe még az is beletartozik, hogy Intercontinental-szállodáik sem fizetődnek ki. Irán most olyan javaslatot tett a Pan Americannek, hogy működjenek együtt az Iran Air továbbfejlesztésénél.

Az iráni sah politikai tevékenysége mellett sok energiát szentel a gazdasági kérdések megoldására. Úgy mondják, egészen kiváló gazdasági gárdát alakított ki. Tagjai között a legjelentősebbnek tűnik az eddig nem túlzottan ismert Kyros Ansari, az iráni gazdaságügyi miniszter testvére. Neki volt a legnagyobb szerepe a Krupp céggel megkötött ügyletnél. Azután ott van David Suradgar, aki elsősorban a londoni bankokkal tartja a kapcsolatot. Suradgar volt a főszereplője az irániaknak a Flick konszernnel, illetve a Krauss—Maffei hadianyaggyártó céggel kötött üzleteket megelőző tárgyalásoknak.

Irán nagymértékben óhajtja fejleszteni hadipotenciálját. Eredetileg a nyugatnémet Leopard—2 páncélosokat részesítették előnyben, de most úgy tűnik, hogy újabb elképzeléseik vannak a Krauss—Maffei licencek vonalán.

A nyugatnémet gazdaságügyi miniszter, Hans Friderichs bizonyos aggályokat hangoztatott, ami-

kor az irániak ezer páncélcocsit kértek, Helmut Schmidt kancellár is aggályait fejezte ki, hogy itt külpolitikai komplikációk léphetnek fel. Ezért nem is terjesztette elő a kabinetben a páncélos-ügyet. A sah azonban gyorsan „lép” és amikor úgy látta, hogy a bonni kormány tétovázik, villámgyorsan angol Chieftain páncélosokat vásárolt.

Mindezek után felmerül a kérdés, merre tart Irán, és elképzelhető-e, hogy valóban ázsiai nagyhatalommá válik? A vélemények eltérőek ebben a kérdésben. Az arab államok többségét bizonyos

Irán

Üzlet itt, üzlet ott

Babcock, Krupp és a Pan Am

Fegyverkezési erőfeszítések

A SAH ÉS HITVESE EGY TEHERÁNI CEREMÓNIA
„Irán a világ olajtartalékai 60 százalékának a birtokosa”

értelemben nyugtalaníthatja, hogy Irán növeli flottáját a Perzsa-öböl bejáratánál. Bandar Abasnál a térség legnagyobb haditengerészeti támaszpontját építette fel. Most épül egymilliárd dollár értékben Sahbahar térségében az öböl legmodernebb támaszpontja. Teherán megbízottai egy év alatt hárommilliárd dollár értékben vásároltak katonai felszerelést az Egyesült Államoktól. A listán többek között páncélosok, modern szuper-szonikus vadászgépek és rakéták szerepelnek.

A sah egy interjújában, amit a Newsweek munkatársának adott, azzal érvelt a szembetűnően magas katonai kiadások mellett,

amelyek Iránt a térség vezető katonai hatalmává tennék, hogy országának nemcsak nemzeti és regionális felelőssége van, hanem szélesebb körű nemzetközi szerepet is játszik, minthogy Irán a világ olajtartalékai 60 százalékának a birtokosa.

A külpolitikai tényezők értékelésénél még sok részletkérdést kell tekintetbe venni. Nemrég az iráni sah Egyiptomban volt, ott kijelentette, hogy országa támogatja Kairónak a közel-keleti kérdés megoldásával kapcsolatos politikáját. A megszállt területekről szólva emlékeztetett rá, hogy ő már az 1967-es háború elején leszögezte: az erőszakkal való terü-

letszerzés korszaka lejárt. A palesztinai kérdéssel kapcsolatban az ENSZ-közügyülésén Irán delegátusa azt az álláspontot képviselte, hogy minden erőfeszítést meg kell tenni a probléma végleges megoldására. Ugyanakkor Irán az Egyesült Államok jóváhagyásával 25 F—5 típusú amerikai gyártmányú vadászgépet bocsátott Jordánia rendelkezésére.

Hosszas és bonyolult viszálykodások után Irán és Irak viszonya javult, a kurd nacionalisták ügyét egy ideig Irán támogatta, persze nem a kurdok érdekében, hanem távolabbi politikai elgondolásai miatt — ez megszűnt. A bagdadi kormány és a kurdok között igazságos megegyezés jött létre, és ezt Teherán is tudomásul vette.

A sah egy nyugatnémet lapnak adott nyilatkozatában utalt Irán erőfeszítéseire, az Indiai-óceán térségében levő országok együttműködése érdekében. Így szólt: „Ennek lényegében gazdasági aspektusa van, de az érintett országokkal folytatott tanácskozásainkkal egyben azt is demonstrálni óhajtjuk, hogy a béke övezetét nyilváníthatjuk ezt a térséget.” Ennek kapcsán Irán részéről többször felmerült, hogy helyeslik az ázsiai atomfegyvermentes övezet létrehozását.

Fontos kérdés, hogy miként viszonyul Irán viszonya a Szovjetunióhoz? Hoveida miniszterelnök nemrég járt Moszkvában. A magas szintű és szívélyes fogadtatás összhangban állt azzal a jószomszédi kapcsolattal, amely a megközelítően kétezer kilométeres közös határral rendelkező két ország között egy évtizede fennáll. Ebből kiindulva hangsúlyozta Kosszigin miniszterelnök, hogy a két ország barátsága a közép-keleti béke megszilárdítását szolgálja. A gazdasági kapcsolatokból idézhetjük: a Szovjetunió átveszi Irán földgázfeleslegét, cserében viszont hatalmas ipari objektumokat épít.

SÜMEGHI ENDRE

DIPLOMÁCIA

Az államok közötti szerződések betartásának és betarttatásának az igénye már régen is felmerült. Ez indította a rómaiakat is arra, hogy egy kevésbé csodálatra méltó elemmel gazdagítsák a diplomáciai gyakorlatot: a szerződésbe bevették, hogy a másik fél meghatározott létszámú túszt köteles átadni a szerződés végrehajtásának biztosítására.

Különösen általánossá vált ez a gyakorlat a második pun háború után, amikor Róma minden legyőzött néptől és törzstől túszoikat kényszerített ki. Ugyanakkor azonban az ismert világ vitathatatlan urának tekintve magát, a viszonyosságtól e téren is elzárkózott. Még Julius Caesar is — akit kortársai szelíd embernek ismertek —, 600 túszt préselt ki a gall törzsek-ből, viszonyosság nélkül.

A szerződésekbe beiktatott cikkelyek előírták a túszoak létszámának pontos meghatározását,

gyakran név szerint feltüntetve őket, és meghatározva nemüket, korcsoportjukat, valamint azt is, hogy bizonyos számú év elteltével a túszo cserélhető-e másokra.

A túszoak sorsa kedvezően alakult Rómában, és jól érezték magukat kényszerszertartózkodásuk idején, ha a hazaiak betartották a szerződés előírásait. Amennyiben azonban azok megsértették a szerződést, a rómaiak hadifogolyként kezelték a túszoakat.

A szerződésekkel garantáló túszoak intézménye az 1748. évi aix-la-chapelle-i szerződésben is megtalálható még: angol részről két főnemet adtak a franciáknak Cap Breton visszaadásának garantálására. A két főúr így hónapokat töltött Párizsban — sokat látták őket színházakban és mulatókban —, míg visszatérhettek Londonba. Azóta túszoikat csak katonai célok érdekében adnak.

Havonta egy alkalommal a New York-i nagybankok képviselői kis zöld dobozt ülnek körbe a városházán, a főkönyvelő irodájában. Lezárt borítékokat helyeznek bele egymás után; ez tartalmazza ajánlatukat, milyen kamatláb mellett hajlandók a város újabb kötvényeit megvásárolni. A legalacsonyabb ajánlatot tevő szindikátus kárpja meg a kötvényeket, amelyet aztán — haszonnal — továbbadhat.

Évekig működött ez a rendszer, voltaképpen közmegegyezésre. Míg végül aztán a közelmúltban valami váratlan történt. Mikor a kis dobozt felnyitották, üres volt. Senki sem tett ajánlatot a városnak. Kétnapi izgatott tárgyalás után végül is a város túlbadhatott kötvényein, de csaknem rekordmagasságú kamatot kellett fizetnie. Ezután a helyzet tovább romlott. Egyre nehezebbé vált New York város számára a kölcsön biztosítása. A bankok vonakodása elvezet a kérdéshez: csak nem megy csődbe a világ egyik legnagyobb városa?

Erről persze nincs szó. New Yorknak egyszerűen likviditásra, azaz készpénzre van szüksége. A város gazdag, ezt senki sem vitatja. Hatalmas földbirtokai, ingatlanai vannak, értékük mindig meg fogja haladni tartozásait. De hát épületekből nem lehet az alkalmazottakat fizetni.

New York problémája nem egyedi az országban. Csaknem minden „régi” város — Detroit, St. Louis vagy Philadelphia — pénzügyi gondokkal küzd. (Az újabb települések, melyek a világháború után indultak fejlődésnek — Dallas, Houston vagy Phoenix — kevesebb problémával találkozhatnak.) Ezek a konglomerátumok általában egy mag, a belváros köré épültek, sűrűn lakottak; problémát jelent a közbiztonság, a tömegközlekedés vagy a személtalaktarítás. A romló városi környezet miatt aztán a gazdagabb lakosság a hatvanas évektől kezdve megindult a peremvárosok felé. (New Yorkban például nem ritka, hogy valaki 100–150 kilométerről jár be dolgozni.) A peremvárosi létnek ugyanis „előnyei” vannak. Homogén a környezet — általában gazdagabb emberek laknak egymás mellett — jobb a közbiztonság, magasabb színvonalú az iskolai oktatás és a szolgáltatások.

Miközben a peremvárosok virágzásnak indultak, az elhagyott anyavárosok egyre több problémával találják magukat szembe. Amíg a tehetősebb rétegek elhagyták a metropolisokat, helyüket szegényebb, sok esetben néger vagy Puerto Ricó-i családok töltötték be. A városnak így nemcsak az adóalapja csökkent, de segélykötelezettségei is folyamatosan nőnek. És az eredmény: nehezen kiegyensúlyozható költségvetések, egyre gyakoribb kötvénykibocsátás, kölcsönfelvétel.

Még súlyosabb, persze, a helyzet a jelenlegi recesszió idején.

Visszaesés idején a szövetségi költségvetés is szorosabb; kevesebb segély jut tehát a városoknak. Ha pedig nincs pénz, ez sokszor a programok félbemaradását, munkaalkalmak megszűnését jelenti. Persze embereket elbocsátani sem olyan egyszerű. A kérdés — New Yorkban a munkanélküliség magasabb az országos átlagnál — politikailag is föltétlenebb kényes. Így a 10 milliós város egyre gyakrabban kényszerül kölcsönfelvételre vagy — az országban egyébként legmagasabb — adóinak emelésére. Beame polgármester nemrég tájékoztatta a városi tanácsot, hogy a július elsején életbe lépő új költségvetés bizonyosan magasabb ingatlanadókat fog tar-

almazni. A folyó költségvetés deficitje így „csak” 120 millió dollár lesz.

New York évi költségvetése két részből áll. Az első a folyó kiadásoké, a másodikból a beruházásokat fedezik. Az 1975-ös összesített költségvetés kiadási oldala 11,1 milliárd dollár. Az új költségvetés csak a folyó kiadásoknál 1,68 milliárd dollár hiánnyal számol. Persze, a város történetében nem ez az első deficit, a költségvetés az elmúlt hat évben már nem volt egyensúlyban. Nem csoda tehát, hogy az Egyesült Államokban jelenleg forgalomban lévő adómen-

Egyesült Államok

Üres, zöld doboz

New York kasszája

Város és világgazdaság

NEW YORK LÁTKÉPE A HUDSON FELŐL

Épületek értékéből nem lehet alkalmazottakat fizetni

tes (a városok által kibocsátott értékpapírokból származó kamat után ugyanis nem kell jövedelemadót fizetni, a rövid lejáratú kötvények egynegyede a Hudson-parti metropolisból származik).

A bankok szerint tehát a piac telített. Véleményük szerint a városnak korábban kellett volna a dolgot megfontolnia: vagy az adókat kellett volna emelni, vagy pedig a kiadásokat csökkenteni. Könnyű ezt mondani — replikázna a város tisztviselői. A költségvetés összege állandóan növekszik. Ráadásul New York állam szokásos segítsége — évi 2–2,5 milliárd dollár — sem mindig akkor érkezik, amikor a városnak fizetnie kellene. Különbön is — mondják — még nem fordult elő, hogy New York ne fizetett volna, amikor tartozása esedékessé vált.

Beame polgármester maga is többször megvádolta a bankokat,

hogy hasznat húznak a város pénzügyi gondjaiból. A bankok emlékeztetében persze élénken él még a tavaly decemberi kötvénykibocsátás emléke. Akkor ugyanis a Beame polgármester és Goldin főkönyvelő között kibontakozott nyilvános vita a város költségvetésének várható alakulásáról, alaposan aláásta a befektetők bizalmát New Yorkban. A pénzügyesek végül is csak veszteséggel tudtak túladni az értékpapírokon.

Hogy kisegítsék munkaadójukat — a városi hatóságokat — január elején a rendőrmesterek szakszervezete állt elő mentőötletével. A terv szerint a város 330 ezer alkalmazottja fizetése 10 százalékát fektette volna kötvényekbe. A javaslat megvalósítására nem került sor, a város vezetői jobbnak látták az egyezkedés megkezdését a pénzügyi világ helyi vezetőivel. A kilátások egyelőre nem a

legbiztosabbak, pedig New Yorknak június 11-ig mintegy 2,2 milliárd dollárt kell kölcsönként felvennie.

Erre a költségvetési évre még csak megoldódnak a problémák valahogy, de mi lesz jövőre? Kiszámították: ha 20 ezer alkalmazottat el is bocsátanak, a deficit akkor is csak egyharmadával csökken. Lehetne ugyan emelni az adókat — de ez igencsak kínos lenne, hiszen a szövetségi kormány központilag azok csökkentésére törekszik. Aztán: ha magasabb az adó, a városban működő vállalatok is fontolóra vehetik, hogy esetleg „kedvezőbb” vidékre költöznek.

Amerikai pénzügyi szakemberek is gyakran teszik fel a kérdést: miért van New Yorknak több gondja a pénzügyeivel, mint más hasonló nagyvárosnak? A metropolis főkönyvelője, Harrison Goldin a közelmúltban a New York Times hasábjain tett kísérletet a kérdés megválaszolására. Véleménye szerint az egy főre jutó közszolgáltatások New Yorkban magasabbak, mint egyebütt. Chicagónak például csak egy közkórháza van; a lakosság számaránya alapján ezen az alapon New Yorknak kettő és egyharmad beteggondozó intézet járna. Ehelyett 19 található — az sem sok. New York az egyetlen amerikai város, amelynek saját egyeteme van — szintén a városi költségvetésből. Maga fizeti a területén levő bíróságok, börtönök számláját is. Ráadásul a peremvárosokba való menekülés is érzékenyebben érintette New Yorkot „kollégáinál”. Míg a legtöbb esetben a peremvárosok még az anyaváros közigazgatási határában belül vannak — így nem csökken az adóbázis — a metropolist elhagyó lakosok gyakran más államba (New Jerseybe, Connecticutba) távoztak.

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

DIPLOMÁCIA

A közlekedésben bekövetkezett hatalmas változások alapvető módosításokat hoztak a diplomáciában is, persze főleg az utóbbi másfél században. Az 1815. évi bécsi kongresszus államférfiai és diplomatai számára még semmi sem volt könnyebb saját fővárosukkal a kapcsolat tartása, mint a római idők követjeinek. Sőt, sokak szerint a kétezer évvel ezelőtt a rómaiak által épített utak minősége jobb volt, mint a XIX. század elején. Még ekkor is gyakran előfordult, hogy távolabbi helyen szolgálót teljesítő diplomaták hosszú ideig nem kaptak kormányaiktól újabb instrukciókat.

Levéltári anyagok alátámasztják ezt. Az egyikből megtudható, hogy a Londonban működő amerikai követ 1786. június 27-i dátummal így kezdte külügyminiszteréhez címzett levelét: „Uram, éppen most vettem kézhez levelét, melyet volt szíves május elsején hozzám intézni...” (57 nappal korábban). Ez a helyzet

fokozott felelősséget kívánt meg a diplomatáktól, akik új helyzetek felmerülésekor nemritkán saját elképzeléseikre voltak utalva, nélkülözve a hazai állásfoglalásokat. Ez időnként bonyolult problémákat vetett fel. Ilyen volt ugyancsak a XIX. század elején a „Louisianavásárlási ügy”. A Párizsba utazó két amerikai megbízott, Livingston és Monroe azt a megbízatást kapta Washingtonban, hogy 10 millió dollárért vegye meg Napóleontól New Orleans és közvetlen környékét — a francia külügyminiszter azonban 15 millióért szinte egy fél kontinentet ajánlott fel. Idő nem volt a hosszadalmas konzultációra Washingtonnal, így azután az amerikai megbízottak a francia ajánlatot saját szakállukra elfogadták. Lépésüket — ami az Egyesült Államok történelmének legnagyobb területszerzése volt — később a kongresszus hagyta jóvá, nem csekély ellenzék leszavazásával...

Olajcsatajóslatok

Októberben magasabb árak?

1973 óta ötszörösre emeltek

„Addig nem tudunk hatékonyan harcolni a kőolajárak emelése ellen, amíg nem hozzuk létre azokat az objektív feltételeket, amelyek megváltoztatják a piaci erőket” — mondotta a közelmúltban Kissinger külügyminiszter a U. S. News and World Reportnak adott nyilatkozatában. Az objektív feltételek létrehozására pedig első sorban egy nemrégiben megalakult szervezet, a Nemzetközi Energia Hivatal (angol rövidítése IEA) lenne hivatott az amerikai elképzelések szerint. A kőolajtermelő és -fogyasztó tőkés országok éleződő vitája az olajárak kérdésében mindinkább „parlamentáris keretek” közé kerül, tulajdonképpen az OPEC és az IEA folytat egymással heves ütközetet, amely talán a nem távoli jövőben a tárgyalóasztal mellett folytatódik. Bármi is lesz a konfrontáció eredménye, a Nemzetközi Energia Hivatal mindent elkövet, hogy akaratát — ha különböző kompromisszumok árán is — rákényszerítse az OPEC-tagállamokra.

Az 1973 októberi közel-keleti háborút követő olajembargó és energiaválság idején a fejlett tőkés országok képviselői Washingtonban ültek össze tanácskozássra, hogy megpróbálják kialakítani a fogyasztó országok jövőbeni stratégiáját energiaügyekben. A konferencia záróközleménye szerint „átfogó akcióprogramot kell kidolgozni és közös intézkedésekkel kell fellépni a világ energiapolitikájában. A konferencián részt vevő országok e törekvésükben az OECD tevékenységére akarnak támaszkodni”. (Az OECD a fejlett tőkés országok Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezete.)

Párizs nem lép be

Az OECD 16 tagországa tavaly novemberben nemzetközi energia-programot írt alá, amelynek megvalósításával az ugyanebben az időben megalakult IEA-t bízták meg. (Az alapító tagokon kívül Új-Zéland is tagja lett a Hivatalnak, Norvégia pedig együttműködési megállapodást írt alá az IEA-val.) A párizsi székhelyű Nemzetközi Energia Hivatal munkájától politikai és gazdasági megfontolásokból a szervezetnek otthont nyújtó Franciaország távol tartja magát...

Az IEA elsősorban az amerikai külpolitikai és gazdasági érdekek szolgálatában áll. Erdemes egy kissé közelebbről is megismerni a gyakran „ellen-OPEC”-nek nevezett energiahivatal célkitűzéseivel és tevékenységével. Az IEA alapítókmánya a szervezet feladatait a következőkben foglalja

rások — szén, földgáz, vízi energia, magenergia — hasznosítására, valamint új energiaforrások — cseppfolyósított szén, napenergia, szabályozott magfűtő — feltárására és kifejlesztésére.

A Nemzetközi Energia Hivatal fő szerve az igazgatótanács, amely a tagországok energiaügyekben illetékes minisztereiből áll. A végrehajtó szerv pedig a kormánytisztviselőkkel álló ügyvezető igazgatóság. (Az igazgatótanács jelenlegi elnöke a belga Davignon, aki a Közös Piac integrációs törekvéseinek kidolgozásában korábban jelentős szerepet vállalt.)

A Közös Piac még tavaly kidol-

IEA tagjai elfogadták a küszöbár elvét, tisztában vannak azzal, hogy az elsősorban az USA érdekeit szolgálja. Ennek ellensúlyozására igyekeznek mindent elkövetni, hogy jó kapcsolatokat alakítsanak ki az OPEC-cel.

Természetesen az OPEC-államok számára sem közömbösek az IEA állásfoglalásai és tervezett akciói. A vezető tőkés országokban bevezetett szigorú energiatakarékosági intézkedések ugyanis mindinkább eredményhez vezetnek. Az USA és Nyugat-Európa kőolaj-felhasználása érezhetően csökkent a tavalyi évben és a jelek szerint további visszaesésre lehet idén is számítani. Becslések szerint tavaly az olajfogyasztás 4 százalékkal csökkent és az OPEC-országok termelési feleslege elérte a napi 21 millió barrelt (egy barrel = 1,59 liter).

Pillantás 1980-ra

Persze az OPEC is világosan látja, hogy az elkövetkező 5–10 évben fokozatosan csökken a fejlett, úgynevezett ipari országok ráutaltsága a tőle származó importolajra. Az épülő Alaszka vezeték 3 év múlva már napi 2 millió barrel olajat szállíthat az USA-ba, Nyugat-Európa a tervek szerint 1980-ra napi 2,5 millió barrel olajat remél termelni az Északi-tengerből, Délkelet-Ázsia pedig 1980-tól napi 8 millió barrel saját — elsősorban tengeri — olajra számít. Amennyiben az IEA-nak sikerül végrehajtani terveit, tagállamai energiatárolási struktúrájában változás megy majd végbe az olaj kárára.

A vezető tőkés gazdasági körök egyre többet találnak az OPEC jövőjéről. Ma még a 14 országot tömörítő olajkartell — amely 1973 októbere óta ötszörösre emelte az árakat — a feltétlen erő pozíciójából képes tárgyalni és akaratát érvényre juttatni. Sokan azonban arra számítanak, hogy ez a hatalmi helyzet gyengülni fog és az évtized végére szétesik majd a kőolajkartell.

Az angol Henley intézet tanulmánya szerint a kőolaj iránti kereslet csökkenése néhány év múlva az olajárak esetét eredményezi majd, mire az OPEC-országok között az árkérdések miatt áthidalhatatlan ellentétek keletkeznek majd. Hasonlóan vélekedik a washingtoni Brookings Institute is az OPEC sorsáról.

Az OPEC felbomlását jósó előrejelzések persze nem szentírások, az olajpiac mai és várhatóan a jövőben is bonyolult helyzete még igen sok meglepetést tartogat. Az OPEC sem tétlenkedik ilyesfajta jóslatok hallván. Biztosítékot vár arra, hogy a fogyasztó államok határozottabban lépjenek az infláció ellen, nagyobb mértékben bocsátják a harmadik világ rendelkezésére a fejlett technikát, átszervezik a nemzetközi monetáris rendszert, megszüntetik a diszkriminációkat az olajexportálók szemből és elősegítik azok bevételeinek növelését. Cserébe az OPEC hajlandó nagyobb rugalmasságot tanúsítani az árkérdésekben.

Mindkét tábornak megvannak a maga érvei és ellenérvei, természetesen a saját érdekeit előtérbe helyezve. Az IEA ma még lényegesen kedvezőtlenebb helyzetben van, mint az OPEC: nincs áru, azaz exportálható kőolaj a birtokában. Mindez persze nem zárja ki, hogy valamiféle megegyezésre jusson elsősorban az árak kérdésében az OPEC-cel.

GONDA GYÖRGY—
LÖRINCZE PÉTER

AZ IEA KÉT VEZETŐ TISZTVISELŐJE: LANTKE ÉS DAVIGNON
Az USA és Nyugat-Európa kőolajfelhasználása érezhetően csökkent

össze: Először a kőolajban való önellátás közös szintjének biztosítása szükségállapotok esetén. Másodszor: a kereslet csökkentésére irányuló közös rendszabályok meghozatala szükségállapotok idején. Harmadszor: rendszabályok kidolgozása és életbe léptetése a rendelkezésre álló kőolaj elosztása érdekében szükségállapotok esetére. Negyedszer: nemzetközi olajpiacra vonatkozó információrendszer és az olajtársaságokkal folytatandó konzultáció keretének megteremtése. Ötödször: távlati kooperációs program felállítása és megvalósítása az olajimporttól való függőség csökkentésére. Hatodszor: a kapcsolatok fejlesztése az olajtermelő és az IEA-n kívüli olajfogyasztó országokkal.

Az első három célkitűzésből világosan kitűnik, hogy a tagországok egy olyan mechanizmus kialakítására törekszenek, amely lehetővé tenné a minél gyorsabb reagálást az olajszállítók egy esetleges újabb korlátozása esetén. (A tagállamoknak 60 napra elegendő biztonsági készletet kell létrehozniuk, a 12 százalékos ellátásihiány esetén pedig 10 százalékkal kell a hazai keresletet lezárítaniuk.) Az intézkedések hatékonysága érdekében adatokat közölnek egymással például az olajfelhasználásról és -ellátásról, a rendkívüli olaj-tartalékok nagyságáról.

A „küszöbár” elve

Az IEA tevékenységének szerves része a „védelmi intézkedések” bevezetésén kívül a tagországok olajimporttól való függőségének fokozatos csökkentése. Ez persze nem egyik évről a másikra megoldható probléma. Az elkövetkező években nagyobb erőket összpontosítanak az alternatív energiafor-

gozta távlati energiapolitikáját. Ez nagyjából azonos az IEA programjával. Ennek ellenére nem kis gondokat okoz mind a nyugat-európai integrációnak, mind pedig az IEA-nak Párizs makacs ellenállása az IEA-tagságot illetően.

A csupán néhány hónapos múltira visszatekintő hivatal meggyőződése, hogy néhány éven belül megszüntetheti a kőolajpiacon jelenleg uralkodó állapotokat. Az árcsökkenés érdekében hajlandó tárgyalásokat folytatni az OPEC-cel, bár feltételei — érthető módon — nincsenek így az olaj-exportáló országok szervezetének. Az IEA — illetve Kissinger — első „találománya” az úgynevezett küszöbár elvének kidolgozása volt. Ennek értelmében a kőolajárakat rögzíteni kellene egy olyan szinten, amely a termelő országoknak elfogadható bevételt jelent, a fogyasztó országokat pedig az alternatív energiaforrások kiaknázására, kifejlesztésére sarkallja. Hosszabb távon ez feltétlenül az olajárak emeléséhez vezetne, ugyanis a fejlett tőkés országok kőolajigénye az alternatív energiaforrások szélesebb körű alkalmazásával csökken. Bár a Nemzetközi Energia Hivatal elvben elfogadta már a küszöbár elvét — mértékéről azonban még nem sikerült megállapodásra jutni —, nem valószínű, hogy az OPEC-államok belemenekjen ebbe a megoldásba. A viszonylag magas küszöbár ugyanis oda is vezetne, hogy az USA fokozná mind saját olajtermelését, mind pedig más energiaforrások kiaknázását.

A nyugat-európai országok — Nagy-Britannia és Norvégia kivételével — azonban nem tudják saját kőolaj-kitermelésüket fokozni, hiszen a hazai olajlelőhelyek kapacitása már nem növelhető, a kőolajigény 80 százalékát pedig importból, elsősorban a Közel-Keletről kell fedezniük. Ámbár az

Alig több mint egy esztendeje, hogy Perón meghalt. Özvegyének tizenhárom hónapos „uralkodása” alatt annyira felhalmozódtak az ország problémái, hogy szinte megoldhatatlannak látszanak már, a feszültség akkora, hogy politikai, társadalmi robbanással fenyeget.

Bombák a valóságban is robbannak. Három szélsőséges csoport verseng egymással a terror terén: a balos forradalmár ERP, vagyis a „népi forradalmi hadsereg”, az ifjú peronisták balszárnyán az úgynevezett „montonero”-k, s velük szemben a hírhedt és félelmetes AAA. A három betű az argentin antikommunista akciószövetséget jelöli. Ez a titkos társaság a baloldal ellen kezdett boszorkányüldözésbe: vagy egyszerűen csak meggyilkol munkásokat, szakszervezeti vezetőket, diákokat, egyetemi tanárokat, vagy — jobb esetben ultimátumot intéz a baloldallal szembeállított személyekhez, hagyják el 48 óra alatt az országot, különben... (Legutóbb egy, a baloldallal rokonszenvező énekesnő és az őt kísérő zenekar kényszerült az AAA diktálta számkivételbe.)

Az ifjú baloldali peronisták a minap bombamerénylet-sorozattal emlékeztek Eva Perón, a diktátor legendás hírű első feleségének halála évfordulójára. Huszonhárom éve távozott az élők sorából „Evita”, akit a peronista propaganda „a szegények gyámolójának” és valóságos szentnek tüntet fel. (Eva ifjú korában korántsem élt szent és szűz módjára...)

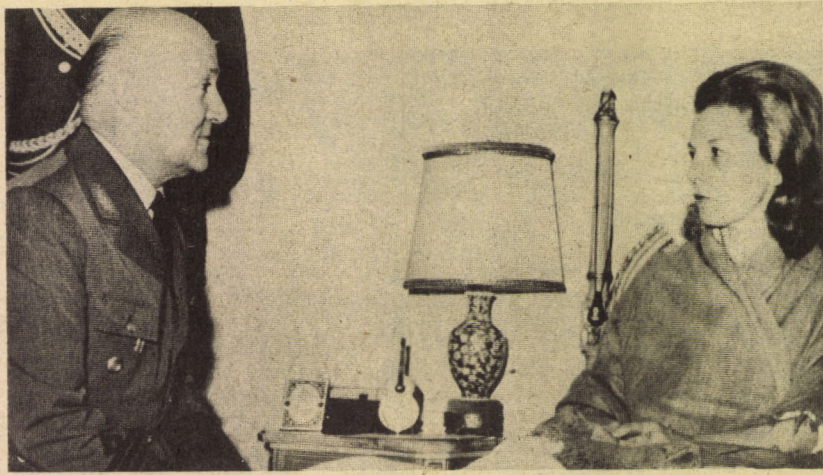
Eva Perón és a jelenlegi elnök, Perón özvegye, Isabel között az összehasonlítás nem válik a „Rózsaszín Ház” jelenlegi lakójának előnyére. „Evita” évfordulóját tudatosan ünnepelték hát ilyen messzehangzó módon a „montonero”-k. (Röplapokat is szétszórtak a főváros utcáin, amelyekben Isabel Perón lemondását követelték, és azt állították, hogy ha Eva Perón élne, ma ő is „monterona” lenne!)

A baloldali peronista fiataloknak gondjuk volt arra, hogy politikai merényletek hírére a hazai és a nemzetközi sajtó hamar elvigye: a Buenos Aires-i szerkesztőségek telefonjai állandóan csörögtek, az ismeretlen telefonálók egyre-másra jelentették, be, hogy most itt fog bomba robbanni, aztán meg ott. A főváros mind több rendőrszobáját rohamozták meg a „montonero”-k. Buenos Aires egyik úri negyedében, a Belgranóban a gépkocsiforgalmat azzal béméltatták meg, hogy két fontos sugárúton gumibroncsokból raktak nagylágyt. Tigre elővárosban, ahol a vízisport-klubok vannak, a peronista fiatalok jachtok és vitorlások százait gyűjtötták fel. Tucatszám borogatták fel az autóbuszokat és a gépkocsikat Buenos Aires északi részén, s amikor a tűzoltók kivonultak a helyszínre, a „montonero”-k géppisztoly-sortűze fogadta őket.

Firmenich, a „montonero”-k vezetője nemrég nyilvános sajtókonferenciát tartott, ahol megmagyarázta, miért folyamodnak erőszakos cselekményekhez, bankrablásokhoz csoportjának tagjai. Büszkeség is volt a hangjában, amikor emlékeztetett arra, hogy az emberrablások révén kiharcolt váltságdíj tekintetében ők tartják a „világrekordot”: tavasszal Juan és Jorge Born elrablása 60 millió dollárt hozott a konyhájukra. A pénzt szervezkedésükhöz (vagy éppen a fegyverek, robbanóanyag beszerzéséhez) éppúgy felhasználják, mint egyes sztrájkok idején a munkát beszüntető dolgozók támogatásához. (Villa Constitución egy fémipari üzemében a sztrájk-

oló munkásoknak valóban a „montonero”-k adtak anyagi segítséget, hogy kitarthassanak.) Néhány szakszervezettel a baloldali fiatal peronisták szoros kapcsolatot teremtettek, megfelelően annak, hogy valaha a peronizmus is igyekezett munkásbázist biztosítani magának a szociális demagógiája révén.

A polgári politikai megfigyelők azzal vádolják a „montonero”-kat, hogy tudatosan akarnak politikai és gazdasági káoszt előidézni, amelyben aztán fegyverrel és erőszakosan szereznek meg a hatalmat.

ISABEL PERÓN BETEGÁGYÁNÁL FOGADTA FAUTARIO TÁBORNOKOT

Rattenbach nyíltan megmondta: „Csak semmi puccsot...”

Azt a hatalmat, amely egészen a legutóbbi időkig a neoperonizmus mögött meghúzódó argentin tőkés (és nemzetközi kapitalista partnereik) kezében volt. Persze, személy szerint és látszatra Perón özvegye állott az állam élén, de „uralkodásának” első tizenkét hónapjában José López Rega volt tulajdonképpen Argentína „erős embere”. Az, aki már a madridi száműzetés éveiben is titkárra, tanácsadóra és csillagjósra volt az agg diktátornak. Perón halála után csak még jobban megnőtt a szerepe, befolyása, s a rossz nyelvek szerint az államfőhöz fűződő szoros, személyes jellegű kapcsolata tette igazán teljhatalmúvá. A jóléti ügyek tárcáját bízta rá visszatérése után Perón elnök, de a gazdasági és szociális kérdéseken túl minden hozzá tartozott már a legutóbbi időkben. Szinte misztikus eredetű hatalmára utalt, hogy csak így emlegették: a „varázsló”.

A cáfolatok sokasodtak: áprilisban Isabel Perón azt állította, hogy neki bizony „nem sug senki”, López Rega pedig tagadta, hogy ő ragaszkodnék a miniszteri

Argentína

Robbanások sorozata

Katonák, lábhoz tett fegyverrel

„Nulla infláció” helyett

tiszteletére rendezett búcsúünnepségen nyíltan megmondta: „Csak semmi puccsot... Nem szabad fegyverekkel szétzúzni azt, amit a választási urnákból felépítettek: ha az jó, akkor évekig fennmarad, ha rossz, akkor magától is összeomlik.”

Sokan természetesen már az argentin peronista állam összeomlásának jeleit vélik felfedezni a már említett politikai terrorban vagy a gazdasági nehézségekben. A statisztika szerint Perón halála óta legalább 500 ember lett politikai merényletek, gyilkosságok áldozata. Amí pedig a gazdasági helyzetet illeti, ugyancsak szomorú számokkal szolgálnak a statisztikusok. Az 1974 közepén volt 2 milliárd dollárnyi devizatartalék ez év tavaszán már 800 millióra zsugorodott. Az infláció mértéke egy esztendő átlagában 80 százalék. A külföldi tőke menekül Argentínából, vagy legalábbis most már nem vállalkozik újabb befektetésekre.

Hol van már Juan Domingo Perón gazdaságügyi miniszterének programja: „Nulla infláció!” Pedig Perón éppen azért is hívta-várta vissza az argentin nép, mert elege volt már az utolsó katonai diktátor, Lanusse tábornok idején meghirdetett gazdaságpolitikából, „az ellenőrzött inflációból”. Az akkora már ellenőrizhetetlenné vált. Perónék kezdetben felmutathattak néhány eredményt: a munkásoknak béremelést adtak, viszont befagyasztották az árakat, de nem sokára jelentkeztek a kudarcok.

Még korai lenne lemérni, változtat-e valamit a központi hatalom és a szélsőséges csoportok viszonyán, hogy augusztus elején az ERP váratlanul fegyvernagyvást ajánlott a kormánynak. A „népi forradalmi hadsereg” hajlandó lenne abbahagyni harcát, ha a politikai foglyok kiszabadulnának s ha a mozgalmat Buenos Aires törvényesnek ismerné el. A hatóságok válasza először elutasítónak látszott.

DIPLOMÁCIA

Kellemetlenségek megelőzése végett a diplomáciai képviselők vezetőinek kinevezését megelőző az agreement-kérés, azaz a fogadó állam hozzájárulása a kinevezéshez. Ezt általában bizalmasan intézik, hogy negatív válasz esetén elkerüljék az abból esetleg adódó további komplikációkat. Napjainkban agreement-t egy-egy személy számára kérnek, de régebben nem feltétlenül egy nevet ajánlottak. A pápa például nuncius kinevezése esetén többnyire három nevet adott meg, akik közül a partnerállam feje szabadon választhatott. Amennyiben azonban nem volt ok bármelyik javasolt követ személyének a visszautasítására, akkor a névsor első jelöltjét fogadták el. Ezt a lehetőséget azonban a pápa csak az úgynevezett katolikus államoknak adta meg, így Spanyolországnak, Portugáliának, Franciaországnak stb. Más meggondo-

lásból francia részről is alkalmazták ezt, a módszert: 1819-ben például Dessolles francia külügyminiszter négy személy nevét küldte meg Sándor cárnak, különösen ajánlva az első kinevezését Szentpétervárra francia követként. (A cár azonban a második nevet választotta.)

A javasolt követ személyének visszautasítása a fogadó állam szuverén joga, mégis adódhatnak nehézségek. Így 1832-ben angol részről Sir Stratford Canninget javasolták petersvári követnek, az orosz kormány azonban nem fogadta el, akkori feltételezések szerint a cár személyes okai miatt, amit az angolok annyira rossz néven vettek, hogy három évig nem is küldtek követet Oroszországba. 1757-ben a svédek sem fogadtak el egy angol agreement-kérést, aminek következtében London megszakította kapcsolatait Stockholmmal.

Óriás perek

A trösztellenes labirintus

Mammutvádoltak ellenében

Az év fordulójának egyik amerikai gazdasági szenzációja „az igazságügyminisztérium pere” az Egyesült Államok legtöbb embert foglalkoztató vállalata, az American Telephon and Telegraph Company ellen. A pert hosszas előkészület előzte meg. Az igazságügyminisztérium trösztellenes osztálya már hosszú ideje foglalkozik a több mint egymillió alkalmazottal rendelkező óriásvállalat ügyével. A rossz nyelvek szerint a minisztérium ügyvédek csak egy jelle vártak. Az pedig megérkezett: a Fehér Ház szabad kezét adott. Gyors ítélet persze aligha várható, az amerikai igazságszolgáltatás nem híres gyorsaságáról. A trösztellenes perek pedig általában különösen hosszú ideig húzódnak el.

Agg törvények

A törvények, amelyek alapján a minisztérium keresetet indíthatott az ATT ellen, 60, illetve 76 éve születtek. A polgárháború utáni gyors iparosítás idején sok tagállam érezte úgy, hogy védtelen a gazdasági hatalom koncentrációjával szemben. Néhány állam törvénnyel is próbált védekezni a létrejött új gazdasági monstrumokkal szemben, hiszen az óriásvállalatok egyre nagyobb hatalomra tettek szert az élet minden területén. A törvények azonban nem tudtak gátat szabni a „nagyok” hatalmának, ezért szükségessé vált, hogy az ügyet a szövetségi állam és a kongresszus vegye kézbe.

Így született 1890-ben az úgynevezett Sherman-törvény, vagy ahogyan gyakran idézik: az Egyesült Államok „gazdasági alkotmánya”. Első szakasza szerint minden olyan szerződés vagy gyakorlat tilos, amely az államok közötti kereskedelem szabad folyását gátolja. Második szakasza kimondja: „minden olyan személy, aki monopolizálni akarja a tagállamok közötti vagy a külfölddel folytatandó kereskedelem bármilyen kicsi részét is, vétkesnek minősül.” A törvény (melyet akkoriban a kongresszus két háza egyhangúlag fogadott el) megsértését egy évig terjedő börtön és ötezer dollár pénzbírsággal büntették. (A pénzbüntetés felső határát 1955-ben tízszeresére emelték.) Akinek pedig a monopóliumra való törekvés kárt okozott, kára háromszorosát követelhetette kártérítésül.

A gyakorlatban azonban hamar kiderült, hogy a Sherman-törvény nem elég átfogó, sok kérdést nem szabályoz. Az 1912-es elnökválasztási kampány során mind Theodore Rooseveltt, mint pedig a későbbi győztes Woodrow Wilson megígérte a trösztellenes törvény

kiegészítését. Ennek eredményeként került sor 1914-ben a Clayton-törvény és a Szövetségi Kereskedelmi Bizottságról szóló törvény elfogadására. Az utóbbival megalapították azt a szervezetet, amely az igazságügyminisztériummal karöltve hivatott volt a trösztellenes törvények betartását ellenőrizni, és minden „tisztességtelen módszert” üldözni. A Clayton-törvény pedig megtiltotta az árral történő megkülönböztetést, és a vállalatok egyesülését olyan esetben, ha ezzel az iparágban lényegesen csökkenne a verseny.

Kezdetben a trösztellenes törvények csak a monopóliumra vonatkoztak: ha egy vállalat a piac 65 százalékát uralta, már be lehetett perelni. Ha viszont csak „oligopólium” alakult ki — a piacot több óriásvállalat uralja — a törvény rendelkezéseit nem érte sérelem. Ezt szüntette meg az úgynevezett Celler-Kefauver-kiegészítés, amely 1950-ben megtiltotta a vállalatok egyesülését, ha az oligopóliumhoz vezetne. Bár a törvények élesen elítélik a monopóliumot és lándzsát törnek a szabad verseny mellett, a gyakorlat mégis felmentést adott néhány intézménynek. (Így nem lehet a Federal Reserve Bankot megvádolni azért, mert ő az egyetlen központi bank, és a szakszervezeteket sem lehet „elítélni” azon az alapon, hogy az iparágban esetleg nincs „versenytársuk”).

Megalkotásuk óta a trösztellenes törvények alkalmazására igen sok esetben került sor, legtöbbször piacmegosztásért vagy árrögzítésért fogtak perbe vállalatokat. Az elítéltek között olyan „nagygyűk” is találhatók, mint a Ford, az Alcoa és a Dupont.

Duponttól az ATT-ig

A Dupont például 1917-ben tett szert a General Motors részvényeinek nagyobb mennyiségére és a folyamatos vásárlások útján a második világháború végére már az autótörzst részüvének 23 százalékával rendelkezett. Azon az alapon, hogy a felvásárolt részvények a gazdasági hatalom túlságosan nagy koncentrációját jelentik, a kormány 1949-ben keresetet indított a vegyipari óriás ellen. Ítélet csak 13 évi pereskedés után született: Dupontnak meg kellett válniuk a GM-részvényektől. A gyár a bírói döntés értelmében felosztotta az autórészvényeket — meghatározott árfolyamon — saját részvényeire. (Az erről szóló döntést Kennedy elnök írta alá.) Ebben az esetben tehát — bár nem közvetlen versenytársakról volt szó — a bíróság törvényellenesnek ítélte, hogy a GM legnagyobb részvényese maga is egy ipari óriás.

Nagy érdeklődés mellett folyik napjainkban az Occidental Petroleum kontra Standard Oil of In-

ARMAND HAMMER

Ha nyer, a Standard veszít

diana per. Az Occidental Petroleum — a kelet-nyugati kereskedelem egyik úttörőjének, Armand Hammernek a vállalata — a trösztellenes törvények alapján kérte, hogy a bíróság akadályozza meg cégének a Standard Oil of Indiana által való átvételét. Az Occidental véleménye szerint — persze a Standard homlokegyenest az ellenkezőjét állítja — az egyesülés megszüntetné a jelenlegi versenyt a vállalatok között. Ha Hammer nyer, a Standard Oil köteles eladni a birtokában levő Occidental-részvényeket és kártérítéssel is tartozik. (Az ügynek némi pikantériát ad, hogy Hammer a szenátusi albizottság előtt bejelentette: „egy prominens arab” egymillió Occidental-részvényt vásárolt a közelmúltban.)

Az idézett esetben az átvételre kiszemelt vállalat fordult a bírósághoz. Alapja pedig az volt, hogy a „piaci verseny csökkentése hivatból üldözendő”. Úgy látszik, mégsem „hivatalból” üldözték.

A trösztellenes törvények alkalmazásának mindig is komoly ellenzéke volt. Az ellenzők legfontosabb érve, hogy a kutatást és a fejlesztést csakis nagy, a piac jelentős részét uraló vállalat tudja versenyképesen végrehajtani. Hivatkoznak arra is, hogy Nyugat-Európában a kormányok nem „bántják” a technikai fejlődés előmozdítását tartozó óriásvállalatokat, sőt még állami megrendeléssel is segítik őket. (Gyakran idézett példa: az ICL és a brit kormány viszonya a komputeriparban.) Egyébként az USA talán leghíresebb, folyó trösztellenes pere is a komputeriparhoz kapcsolódik: az „igazságügyminisztérium kontra IBM”-per.

1969. január 17-én az igazságügyminisztérium pert indított az International Business Machines ellen azzal a váddal, hogy monopolizálja az adatfeldolgozó ipart. 1972 októberében pedig a kormány kérte, hogy az IBM-et darabolják fel, és addig is, ameddig ez meg nem történik, a vállalat hagyjon fel a monopóliumhoz vezető „praktikáival”. Hat évvel és egy hónappal az eredeti kereset benyújtása után, 1975. február 18-án tűzték ki a következő tárgyalást. (Nem tapasztalható különösebb nyugtalanság IBM-körökben, hiszen a törvénykezés lassúsága miatt megjelölhetetlen, mikor születik végleges döntés az ügyben.)

Tagadhatatlan, hogy az IBM monopolhelyzetben van. Viszont az sem kétséges, hogy a tőkés világ számítógépiparában a legfejlettebb technikát alkalmazza. A majdani döntés ezért minden bizonnyal precedens jellegű lesz és kihat majd a későbbi perekre is.

Az IBM-et persze nemcsak az igazságügyminisztérium, hanem a versenytársak is gyakran megtámadták. 1968-ban például a Control Data indított pert ellene a trösztellenes törvények alapján. A felek bíróságon kívül végül is megegyeztek. A vállalat 1973-as évi jelentése egyébként arról számolt be, hogy akkoriban egyszerre öt per volt folyamatban az IBM ellen.

Egy ilyen vállalati perben, amelyet a Telex Corporation indított az IBM ellen, éppen január utolsó napjaiban hoztak döntést. Korábban egy bíróság 352 millió dolláros kártérítés fizetésére kötelezte az IBM trösztöt, mert a trösztellenes törvény rendelkezéseinek megsértésével kárt okozott a konkurens Telex Corp. vállalatnak. Ezért 1975. január 28-ig az IBM-részvények jegyzését a tőzsdén fel is függesztették. A fellebbviteli bíróság az előző döntést megsemmisítette — tehát az IBM javára és a Telex ellen ítélt. Ez is mutatja az ilyen amerikai trösztellenes perek általános tendenciáját.

Ami a mostani ATT ellen indított pert illeti, az igazságügyminisztérium le akar választani az óriásvállalatok két önmagában is nagy monstrumot, a Western Electricet és a Bell telefontgyárat. A vád: a távközlés és a távközléssel kapcsolatos berendezések piacának monopolizálása. Az ATT elnöke a vád bejelentése után sietve nyilatkozott: „Meggyőződésünk, hogy nem sértettük meg a trösztellenes törvényt, szerintünk az igazságügyminisztérium ezzel a perrel az Egyesült Államok nemzetvédelmi és az úrkutatási programjának technikai továbbfejlesztését veszélyezteti.” Hogy ez mennyire felel meg a valóságnak, azt majd a bíróság fogja kimondani, de mindenesetre az ATT-per is mutatja, hogy Ford elnök valamelyest komolyan veszi ígérteit a trösztellenes törvény szigorúbb alkalmazásáról.

Piacharc

Bebizonyosodott a gyakorlat során, hogy a trösztellenes törvények (alkotói szándékai ellenére) nem érték el céljukat. Alkalmatlanoknak bizonyultak a „tisztá piaci verseny” fenntartására. Ennek oka csak részben technikai — tény, hogy a minisztérium trösztellenes osztálya meglehetősen túlerőlt. Inkább az a magyarázat, hogy a múlt század végén, illetve az első világháború idején keletkezett törvények régóta nem felelnek már meg a 70-es évek amerikai valóságának. Ma már kevés ágazatban található meg az a versenyhelyzet, amelyet a Sherman-törvény alkotói szem előtt tartottak. Kétségtelen az is, hogy bizonyos esetekben a törvény éppen az új technológiát kifejlesztő, az új terméket megteremtő vállalatokat sújtja.

A jelenlegi tőkés piaci helyzetben (amikor csökkennek az eladások, a beruházások, egyes vállalatok a kereslet mérséklődése miatt kénytelenek csökkenteni, illetve egy időre leállítani termelésüket stb.) számítani lehet arra, hogy az elkövetkező években növekszik majd a trösztellenes, mégpedig a konkurens vállalatok által benyújtott perek száma. Kieleződött a harc a piacért az óceán túlsó partján is, minden vevő meghódítása fontos. A viszonylag kisebb vállalatok féltik egzisztenciájukat, a „nagyok” pedig időnként elgaloppírozzák magukat, megnő az étvágyuk.

GONDA GYÖRGY —
LŐRINCZE PÉTER

Az elnöki kormányzás bevezetésével, az államfői teljhatalom megszerzésével Mudzsibur Rahman sejk — saját szavaival élve — végrehajtotta Banglades „második forradalmát”. Értethető, hogy az egykor „arany Bengália” névvel illetett, mindössze három éve független ország legfőbb irányítójának személye és tevékenysége széles körű nemzetközi érdeklődést vált ki, nem csupán hazája sajtóságos helyzete miatt, hanem a tágabb értelemben vett világpolitikai kapcsolatrendszerekben eddig elfoglalt és várható szerepe következtében is.

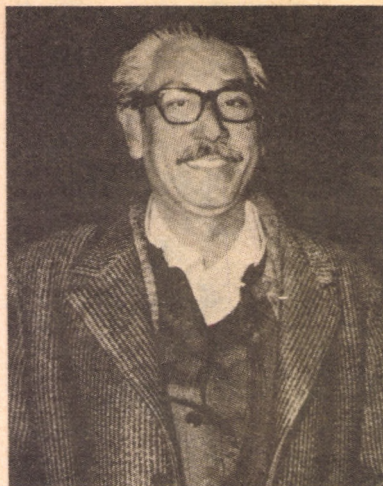
A nagy összefüggések

A dél-ázsiai szubkontinensen található három állam: Banglades, India és Pakisztán — az átmeneti éles szembenállás korszaka után — a viszonyok fokozódó normalizálása közepette oly sok szállal fűződik össze, hogy a bármelyik országban lezajló új fejlemények, mégha kifejezetten bel- és gazdaságpolitikai indításúak legyenek is, nem hagyhatják közömbösen a többieket. Nem is szólva az Indiai-óceán és a Bengáli-öböl bizonyos nagyhatalmak részéről hangsúlyozottan kiemelt, stratégiai jelentőségéről, a térségben szinte szüntelenül átcsoportosuló erővonalakról, a kisebb és nagyobb szomszédok gyakran egymást keresztező érdeklődéséről. Mint a bangladesi események fényében is jól láthatjuk: Peking és Washington egyaránt „megkülönböztetett figyelmet” szentel a szubkontinensnek, főként azóta, hogy 1971 decemberében súlyos vereséget szenvedett egyoldalú, Pakisztánt támogató politikájuk.

Sem a Kínai Népköztársaság, sem pedig az Egyesült Államok nem nyugodott bele a bangladesi felszabadító csapatok és az indiai haderők együttes győzelmébe, majd ennek nyomán olyan új állam létrejöttébe, amellyel szemben mindketten ellenszenvvel, bizalmatlanul, sőt ellenséges szándékokkal viseltettek. Az amerikai globális stratégia megfogalmazói és jelenlegi hirdetői, valamint a „harmadik és a negyedik világ” fiatal, fejlődő országaiban önmagának nyakatekert és elfogadhatatlan érvelésekkel speciális kiváltságokat követelő pekingi vezetőség egyaránt befolyását féltette az India aktív támogatásával függetlenségét kivívott Banglades Népi Köztársaságban, s az elmúlt években mindent elkövetett az egyénileg értelmezett „hindusztáni egyensúly” helyrebillentésére.

Allandósult beavatkozási kísérleteiket elsődlegesen az a megfontolás irányította, hogy a Szovjetunió és a szocialista közösség önzetlen baráti segítségének, Indiának és Bangladesnek nyújtott erkölcsi, politikai, diplomáciai támogatásának hatékonyságát igyekezzenek csökkenteni, s zavart keltő manőverekkel, gondosan kitervelt akciókkal próbálják fokozatosan elidegeníteni e népeket természetesen szövetségeseiktől, a gyakorlatban jól bevált partnereiktől. (Pakisztán két „patronusát” az is föltöbbször izgatja, ami a Bhutto-féle reális külpolitikai vonal fontos meghatározó eleme: éspedig az iszlámabadi kormány és a szocialista országok kapcsolatainak fejlődése.)

Amikor Mudzsibur Rahman sejk tavaly december 28-án rendkívüli állapotot léptetett életbe Banglades egész területén, eleve számolhatott a rázúduló — és különböző irányból érkező — heves bírálatokkal. Jól tudta, hogy a hazájában működő különböző illegális

MUDZSIBUR RAHMAN

Rendkívül nehéz körülmények

csoportosulások, a külföldről támogatott szélsőséges erők nem teszik le egykönnyen a fegyvert és nem hagyják abba a fiatal köztársaság behálózására, megpuhítására, kiaknázására és magukhoz bilincselésre irányuló tevékenységüket. A megfigyelők már az óév végi döntést is úgy értékelték, mint Rahman akkori kormányfő első intézkedését a határozott vezetési stílus és módszer érvényesítésére, s tisztában voltak azzal: kemény kezű, következetes központi irányítás nélkül elképzelhetetlen az ország tengernyi bajának, gondjának orvoslása. Miután pedig Mudzsibur Rahman sejk államfői minőségben áttért az elnöki kormányzásra, minden lényeges hatalom gyakorlásának saját kezébe történt összpontosítására, valóságos keresztútba került.

Rahman hatalma

A klasszikus „westminsteri demokrácia” szószólói — a hajdani brit gyarmatosító körökhöz közel álló és a szigetországhoz még mindig nosztalgikusan vonzódnak, tehát a magas rangú közhivatalnokok, bírák, katonatisztek nem jelentéktelen része — nyíltan, vagy titokban azzal vádolják az új elnököt, hogy „megfojtotta a parlamentáris rendszert, megölte a demokráciát és önkényuralmat honosított meg”. Aránylag szűk rétegek képviselői vélekednek azonban csak így, akik nem rendelkeznek semmiféle tömegbázissal, s voltaképpen önmagukat szigetelik el a 75 milliós lakosság zömétől.

A köztársasági elnök rendkívüli és változtatlanul egyedülálló népszerűségét, a honfitársai körében élvezett nagy megbecsülést éppen őszinteségének, nyíltságának, jólelkűségének, segítőkészségének köszönheti. 1972 januárjában, amidőn visszatért a pakisztáni fogságból, s hatalmas tömeggyűlést tartott, százazrek előtt jelentette ki: „az elkövetkező három esztendőben semmit sem tudok nektek adni, s követnetek kell félig-éhesen, vagy még az éhhalál küszöbén is”. Arra, persze ő sem számított, hogy a régóta óhajtott függetlenség hajnalán még a szokottnál is borzalmasabb és gyakoribb természeti katasztrófák sújtják majd a háborúban lerombolt, kizsákmányolt, egyébként is gyenge és fejletlen országot.

Nem lehet az elnököt szemrehányásokkal illetni azért sem, hogy hivatalba lépésekor — mint a kabinet feje — nem láthatta előre a különböző irányú külföldi beavatkozási akciók méreteit, szövevényes, bonyolult voltát.

A pakisztáni tábornokok és monopolisták egykori hasznélvezői

Banglades

„Második forradalom”

Az elnöki kormányzás

Az ultrabal számlája

jobbról támadták első pillanattól fogva a kormányt, s elkövettek mindent a rend helyreállításának megakadályozására, a gazdasági krízis tartósítására, az újjáépítés késleltetésére, az általános elégedetlenség növelésére. Teljesen nyilvánvaló, hogy ezek a csoportok nem saját kezdeményezésre cselekedtek, hanem megfelelő támogatást kaptak reakciós, szélsőséges működésükhöz azoktól az amerikai köröktől, amelyek szívós utóvédharcot folytatnak pozícióik megtartásáért, s újak megszerzéséért.

Ha egyáltalán lehet összehasonlítást tenni a különböző szélsőségesek között, akkor bizonyára helytálló az az értékelés, hogy Banglades fejlődését különösen szisztematikusan akadályozták az ultrabaloldali, maoista erők, amelyek elsősorban vidéken korszerű fegyverekkel rendelkeznek és a nyílt terror, megfélemlítés eszközeihez folyamodtak. Főként az ő számlájukra írandó, hogy — Rahman bejelentése szerint — az eddigi országvezető Avami Liga háromszoros funkcionáriusa, képviselője, ismert, befolyásos támogatója esett politikai gyilkosság áldozatává. Peking „útmutatásainak” követői ilyen egyszerű és „sommás” megoldásokkal próbálták megszakadni mindazoktól, akik feltételezhetően keresztezik hatalmi törekvéseiket...

Bonyolította mind a mai napig a helyzetet és szinte áttekinthetlenné teszi a képet a Banglades területén fellelhető egyéb fegyveres osztagok, csoportok viszálykodása, sőt még az Avami Ligán belül tapasztalható széthúzás, nyílt vetélkedés is.

(Egyes külföldi megfigyelők nem riadtak vissza annak hangoztatásától, hogy a felszabadító háborúban viselt fegyvereket a hivatalos utasítások ellenére megtartók — s ezek száma nem csekély —, arra használják fel erejüket, ami a legmegengedhetlenebb: az egymás elleni „titkos hadviselésre”, a politikai ellenfelekkel való leszámolásra. Sőt rebesgetik bizonyos „magánhadsergek” létét is, mintegy a reguláris, összesen ötvenötezer főt számláló haderő sakkban tartására.)

Annyi bizonyos, hogy Banglades különösen az utóbbi hónapokban családostól okozott mindazoknak, akik szívükön viselték létrejöttét, megszilárdulását, állami egységének összekovácsolódását, nemzetközi szerepének kivívását és növekedését. A kormány — sokszor már úgy tűnt — teljesen tehetetlen volt a meglazult állami fegyelem helyreállítására. A vezetés tulajdonképpen csak a fővárosban tudta úgy-ahogy érvényesíteni akaratát. A törvényeket a vidéki közigazgatás szabotálta, saját elképzelései szerint értelmezte, durván kijátszotta. Nőttön-nőtt az elégedetlenség, a szegénység, s sokasodott az éhezők tömege. Holott Rahman a leghatározottabban kijelentette: érvényt szerez a lakosság hatalmas tömegeit érintő re-

formelgondolásoknak és „nem tűri, hogy népét a külföldiek koldusként kezeljék”. A mérhetetlenül elharapózott korrupció meglepő módon éppen a kormányzó Avami Liga volt. A többszörös gyarmati örökségtől erkölcsileg megfertőzött — főként vidéki, kisvárosi és falusi — tisztségviselők kíméletlenül visszaéltek a központi beléjük helyezett bizalommal, becsapták, megrövidítették, elnyomták és kizsákmányolták az egyszerű emberek tízmillióit.

Mindezek miatt a közvélemény egyetértésével találkozott az elnöki kormányzás bevezetése, a pártok sorában az Avami Liga működésének is a betiltása, s az a terv, hogy a későbbiekben egységes Nemzeti Párt veszi át az ügyek irányítását.

Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy ennek az intézkedésnek eleve látható pozitív oldala mellett vannak és lehetnek olyan negatív vonásai is, amelyekkel valójában számolni kell. Rahman sejk igazán csak ezután mutathatja meg államvezetési, országirányítási képességeit. Hatalmas, szinte emberfeletti erőpróba vár rá, hiszen — az első határozott fellépés, az ultrabaloldali terrorista vezérek egy-némelyikének letartóztatása, az elrejtett fegyverek felkutatása csak a kezdet —, a munka dan-dárja még hátravan.

Új kérdőjelek

Banglades külkapcsolataiban, éppen a jelenlegi kiélezett és elmentmondásokkal terhes helyzetében, bizton támaszkodhat kipróbált szocialista barátaira, eddigi szövetségeseire, s újjakkal is lendületesen fejlesztheti együttműködését. Kérdés azonban, hogy az igen fontos szerepet és hivatást betöltő Indiával az utóbbi időszakban szemmel láthatóan elhidegült látszó viszonyt, miként és milyen gyorsan sikerül ismét az eredeti hőfokra visszaállítani? Annál inkább problematikus ez, mivel egyes indiai körök az elnöki kormányzást nem titkoltnan helytelenítik.

A gazdasági tönk szélén rendkívül jelentős a világon létező második legnagyobb muzulmán lakosságú Banglades fokozódó közel-keleti orientálódása. Rahman körűtja az arab országokban már jelezte ennek az érdeklődésnek hangsúlyosságát, legutóbb pedig az Egyesült Arab Emírátsuk nyújtott életbe vágóan fontos pénzügyi és nyersanyagsegítségét.

A „második forradalom” küszöbét tehát ilyen rendkívül nehéz körülmények közepette lépte át Mudzsibur Rahman és híveinek tábora.

MATOLCSY KÁROLY

MAGYARORSZÁG

1975/6

9